

Referat Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze (1951-1955)

Rafineria Nafty Jedlicze ma bogatą i długą historię. Powstała w 1899 r. w Borku (obecnie dzielnica Jedlicza) i początkowo nazywana była Rafinerią w Borku. W 1911 r. zakład zmienił nazwę na Fabryka Nafty w Jedliczu (Mineralölwerke Jedlicze) i pod tą nazwą funkcjonował do 1919 r. W tym okresie jedlicka fabryka była częścią Hano-wersko-Galicyskiego Gwarectwa Naftowego z siedzibą w Krośnie¹. Przed I wojną światową produkowała benzynę, naftę, parafinę i asfalt, a swoje wyroby eksportowała do takich krajów jak: Belgia, Francja, Holandia i Niemcy².

Po zakończeniu I wojny światowej i odzyskaniu przez Polskę niepodległości Fabrykę Nafty w Jedliczu wykupiła w 1919 r. Firma Dąbrowa Towarzystwo Naftowe Spółka z ograniczoną poręką w Drohobyczu. W 1923 r. akcje od Firmy Dąbrowa Towarzystwa Naftowego odkupiła spółka pod nazwą Rafineria Nafty Jedlicze S.A. z siedzibą we Lwowie. Trzy lata później doszło do fuzji Rafinerii Nafty Jedlicze S.A. z Galicyjskim Karpackim Naftowym Towarzystwem Akcyjnym, wchodzącym w skład koncernu Małopolska Grupa Francuskich Towarzystw Naftowych, Przemysłowych i Handlowych w Polsce z siedzibą we Lwowie³. W latach trzydziestych XX w. nastąpił szybki rozwój rafinerii. W 1938 r. zakład zatrudniał już 373 pracowników⁴.

Wybuch II wojny światowej we wrześniu 1939 r. zatrzymał intensywną rozbudowę rafinerii. Oddziały Wehrmachtu zajęły teren zakładu 8 września 1939 r.⁵ Z dniem 11 października tego roku rafineria przeszła pod zarząd niemieckiej firmy Beskiden Erdölverarbeitung Gesellschaft z dyrekcją w Jaśle i siedzibą we Lwowie. Rok po ataku III Rzeszy Niemieckiej na Związek Sowiecki w wyniku reorganizacji rafineria weszła w skład Karpathen Öl Aktiengesellschaft i w ramach tej firmy funkcjonowała do wkroczenia Armii Czerwonej 8 września 1944 r.⁶

---

¹ T. Janik, *Rafineria Nafty Jedlicze SA 1899–1999. Księga pamiątkowa*, Tarnów 1999, s. 187–188.

² J. Dorynek, *Dzieje przemysłu rafineryjnego w Polsce*, Kraków 1997, s. 12 (mps w zbiorach Fundacji Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego im. Ignacego Łukasiewicza w Bóbrce [dalej: zbiory FMPNiG w Bóbrce]).

³ T. Janik, *Rafineria Nafty Jedlicze SA...*, s. 188–204.

⁴ J. Dorynek, *Dzieje przemysłu rafineryjnego...*, s. 13.

⁵ T. Janik, *Rafineria Nafty Jedlicze SA...*, s. 208.

⁶ *Ibidem*, s. 212.

W okresie okupacji niemieckiej rafineria przeżywała okres stagnacji spowodowany rabunkową eksploatacją jej instalacji do celów wojennych. W tym okresie zatrudniała trzystu pracowników, a wszystkie kierownicze stanowiska obsadzili Niemcy. W lipcu 1944 r. władze okupacyjne rozpoczęły demontaż instalacji rafineryjnych, które wywożono do Niemiec. Łącznie okupanci zabrali 65 wagonów różnych urządzeń, w tym silniki elektryczne, kilkadziesiąt pomp wirnikowych i tłokowych, armaturę wysokociśnieniową, sprężarki itp. Wehrmacht przystąpił również do zaminowywania pozostałych urządzeń i budynków rafinerii, ale szybkie wkroczenie Armii Czerwonej pokrzyżowało plany wysadzenia zakładu⁷.

Po zajęciu rafinerii przez wojska sowieckie 8 września 1944 r. pozostawała ona pod zarządem wojskowym do października tego roku, kiedy podporządkowano ją Polskiemu Urzędowi Naftowemu z siedzibą w Rzeszowie. Od 1 marca 1945 r. rafineria wchodziła w skład Zjednoczenia Przemysłu Naftowego Centralnego Zarządu Przemysłu Naftowego podległego Ministerstwu Przemysłu Rządu Tymczasowego RP. W tym czasie uruchomiono rafinację olejów i nafty, ratyfikację benzyny, rafinację olejów krezolem, destylację olejów i gazoliniarnię⁸. We wrześniu 1946 r. rafineria zatrudniała już 465 pracowników⁹.

Rafineria w Jedliczu została upaństwowiona przez władze komunistyczne na podstawie tzw. ustawy nacjonalizacyjnej podstawowych gałęzi gospodarki narodowej uchwalonej przez marionetkową Krajową Radę Narodową 3 stycznia 1946 r. Zgodnie z tą regulacją państwo przejęło na własność za odszkodowaniem przemysł naftowy i gazu ziemnego z kopalniami, rafineriami, gazoliniarniami i innymi zakładami przetwórczymi, gazociągami, a także przemysł paliw syntetycznych¹⁰. Kolejnym aktem prawnym sankcjonującym grabież mienia prywatnego było orzeczenie nr 10 Ministerstwa Przemysłu i Handlu z 10 lipca 1947 r.¹¹

Zgodnie z ww. aktami prawnymi komuniści przejęli majątek Rafinerii Nafty Jedlicze należącej do Galicyjskiego Karpackiego Naftowego Towarzystwa Akcyjnego, co nastąpiło ostatecznie 25 kwietnia 1949 r., kiedy to zakład przyjął nazwę Przedsiębiorstwo Państwowe Rafineria Nafty Jedlicze¹². Pod tą nazwą rafineria występowała do 9 stycznia 1996 r., tj. do przekształcenia jej w Spółkę Akcyjną Skarbu Państwa¹³.

⁷ K. Kachlik, *Rafinerie nafty w Polsce* [w:] *Historia polskiego przemysłu naftowego*, t. 1, red. R. Wolwicz, Brzozów–Kraków 1994, s. 444.

⁸ *Ibidem*.

⁹ T. Janik, *Rafineria Nafty Jedlicze SA...*, s. 229.

¹⁰ DzU RP 1946, nr 3, poz. 17.

¹¹ K. Kachlik, *Rafinerie nafty...*, s. 445.

¹² J. Dorynek, J. Topolski, *Przedsiębiorstwo Państwowe Rafineria Nafty Jedlicze 1949–1996*, „Wiek Nafty. Zeszyty naukowo-historyczne” 2013, nr 2 (81), s. 16.

¹³ *Ibidem*.

Struktura Referatu Ochrony

Działania operacyjne wobec Rafinerii Jedlicze już od końca 1947 r. prowadził Referat IV PUBP w Krośnie i nadzorujący go Wydział IV WUBP w Rzeszowie. Systematyczną pracę operacyjną w rafinerii bezpieczeństwa rozpoczęła od początku 1948 r. Już w lutym tego roku dysponowała trzema informatorami zatrudnionymi w tym zakładzie¹⁴.

Nasilenie działań operacyjnych w przedsiębiorstwie nastąpiło od początku 1952 r. wraz z utworzeniem Referatu Ochrony podległego służbowo naczelnikowi Wydziału IV WUBP w Rzeszowie. RO jako ściśle tajne placówki komunistycznej bezpieki tworzone już od końca 1949 r. w zakładach przemysłu ciężkiego i strategicznego na podstawie rozkazu nr 49 ministra bezpieczeństwa publicznego Stanisława Radkiewicza z 12 września 1949 r. Na mocy tego rozkazu przekształcano już istniejące w przedsiębiorstwach RO w placówki UB z pozostawieniem dotychczasowej nazwy oraz sukcesywnie rozbudowywano je we wszystkich ważnych obiektach przemysłowych i strategicznych w kraju. Według sowieckiej terminologii tworzone w ten sposób RO miały być zmobilizowane do „głębokiej pracy operacyjnej i ostrej walki z niebezpieczeństwem dywersji i sabotażu”¹⁵.

Na podstawie wspomnianego rozkazu w następnych latach organizowano RO podległe WUBP i PUBP w zakładach przemysłu ciężkiego i strategicznego w całym kraju¹⁶. 1 listopada 1953 r. w kraju funkcjonowało 348 RO, w których według etatów zatrudnionych powinno być 858 pracowników operacyjnych. Faktycznie ich obsada wynosiła 704 osoby. Z tej liczby w miastach wojewódzkich podległych bezpośrednio WUBP było 88 RO z 157 pracownikami operacyjnymi. Pozostałe RO podlegały PUBP¹⁷.

Przemysł naftowy i rafineryjny był strategiczną gałęzią gospodarki, w związku z tym znalazł się pod specjalną opieką komunistycznej bezpieki. 24 września 1954 r. w przemyśle naftowym województwa rzeszowskiego funkcjonowało dziewięć RO, w tym trzy przy tamtejszych rafineriach w Jedliczu, Niegłowicach i Gliniku

---

¹⁴ AIPN Rz, 04/177, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1948 r., Sprawozdanie szefa PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie z sytuacji polityczno-gospodarczej na obiektach przemysłowych podpadających pod rozpracowanie Sekcji 1 i 2 Referatu IV PUBP w Krośnie za okres 25 I – 25 II 1948 r., 24 II 1948 r., k. 30.

¹⁵ AIPN Po, 06/303, t. 77, Zarządzenia centralne MBP z 1949 r., Rozkaz nr 49, 12 IX 1949 r., k. 102–103.

¹⁶ Według stanu na 11 XI 1949 r. Referat IV PUBP w Krośnie dysponował w obiektach przemysłowych powiatu siecią agenturalno-informacyjną liczącą dwóch rezydentów i 38 informatorów (AIPN Rz, 04/178, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1949 r., Sprawozdanie szefa PUBP w Krośnie dotyczące wrogiej działalności, wrogich przejawów na obiektach przemysłowych na terenie powiatu krośnieńskiego, 11 XI 1949 r., k. 223).

¹⁷ AIPN, 01206/196, Materiały z lat 1953–1954 dotyczące referatów ochrony w pionie Departamentu IX MBP w kraju zawierające propozycje ich reorganizacji, Notatka wicedyrektora Departamentu IX MBP w Warszawie odnośnie do reorganizacji niektórych referatów ochrony w pionie Departamentu IX MBP, [listopad] 1953 r., k. 1.

Mariampolskim¹⁸. W skład każdego RO wchodziło dwóch pracowników operacyjnych (kierownik i referent) oraz maszynistka. Zabezpieczeniem obiektów naftowych i rafineryjnych w województwie rzeszowskim zajmowało się wtedy osiemnastu pracowników operacyjnych zatrudnionych w RO wspieranych przez Sekcję 5 Wydziału IV WUBP w Rzeszowie, w której skład wchodziło sześciu pracowników operacyjnych (kierownik sekcji, dwóch starszych referentów i trzech referentów). Na ich stanie znajdowało się 24 rezydentów i 214 informatorów. Sekcja 5 Wydziału IV WUBP w Rzeszowie posiadała tylko szesnastu informatorów, a pozostali rezydenci i informatorzy znajdowali się na stanie dziewięciu RO¹⁹.

RO przy Przedsiębiorstwie Państwowym Rafineria Nafty Jedlicze utworzono rozkazem organizacyjnym ministra MBP nr 0136/Org. z 28 września 1951 r. W myśl tego rozkazu do 1 listopada 1951 r. miał być utworzony RO typu „A”²⁰, według etatu nr 04/3 podległy służbowo naczelnikowi Wydziału IV WUBP w Rzeszowie z siedzibą w Rafinerii Jedlicze²¹. Tym samym rozkazem podobne RO utworzono również przy rafineriach w Niegłowicach i Gliniku Mariampolskim²².

RO przy Rafinerii Jedlicze przydzielono trzy etaty (kierownik, referent i sekretarka-maszynistka). Referat osiągnął pełną gotowość „etatową i operacyjną” z dniem 1 maja 1952 r.²³ Jego siedzibą były pomieszczenia w budynku dyrekcji rafinerii znajdujące się na piętrze²⁴. Poniżej fotografia budynku dyrekcji rafinerii z lat sześćdziesiątych XX w.

¹⁸ Do tej pory w literaturze przedmiotu ukazała się tylko jedna publikacja dotycząca Referatu Ochrony przy Kopalnictwie Naftowym w Krośnie. Szerzej zob. P. Fornal, *Referat Ochrony przy Dyrekcji Krośnieńskiego Kopalnictwa Naftowego w latach 1950–1955* [w:] *Krosno i powiat krosnieński w latach 1944–1956. Materiały z konferencji naukowych zorganizowanych przez Muzeum Podkarpackie w Krośnie w latach 2012–2013*, red. C. Nowak, Krosno 2015, s. 373–396.

¹⁹ AIPN Rz, 04/77, Sprawozdania z pracy Wydziału IV WUBP/WUdsBP w Rzeszowie z lat 1952–1956, Notatka szefa WUBP w Rzeszowie do naczelnika Wydziału V Departamentu IV MBP w Warszawie o przejawach wrogiej działalności w przemyśle naftowym i stanie pracy z agenturą, 24 IX 1954 r., k. 224–226.

²⁰ RO zorganizowane były według czterech typów: „A”, „B”, „C” i „D”. W zależności od znaczenia i wielkości obiektów przemysłowych oraz od stopnia „zagrożenia wrogą działalnością” liczba etatów pracowników referatu wynosiła od dwóch do pięciu. W skład RO wchodził: kierownik referatu, starszy referent, referent (jeden lub dwóch) i sekretarka-maszynistka (AIPN, 1572/2588, Organizacja i etaty resortu. Rozkazy organizacyjne MBP z 1950 r., Rozkaz organizacyjny nr 059/Org. ministra BP, 12 VII 1950 r., k. 183; AIPN Po, 06/303, t. 77, Zarządzenia centralne MBP z 1949 r., Zakres pracy i kompetencje referatów ochrony, 12 IX 1949 r., k. 104).

²¹ AIPN, 1572/169, MBP i resortowe jednostki organizacyjne. Rozkazy organizacyjne z 1951 r., Rozkaz organizacyjny nr 0136/Org. ministra BP, 28 IX 1951 r., k. 180–181.

²² *Ibidem*.

²³ AIPN Rz, 00149/23, Zbiór rozkazów personalnych WUBP w Rzeszowie z 1952 r., Rozkaz personalny nr 54, 30 IV 1952 r., k. 218.

²⁴ Przydział lokalu i niezbędnego wyposażenia dla RO uzgadniał z dyrektorem zakładu bezpośrednio Wydział IV WUBP lub miejscowy PUBP. Lokal RO znajdować się miał na terenie zakładu, z reguły w budynku administracyjnym, składać się powinien z dwóch lub trzech pomieszczeń połączonych między sobą i w miarę możliwości posiadać oddzielne wyjście na korytarz. Drzwi lokalu miały być obite materiałem dźwiękochłonnym i posiadać zamki zatraskowe, a okna, jeśli lokal znajdował się na parterze, musiały być okratowane i zaopatrzone w rolety. Na jego

Budynek dyrekcji Przedsiębiorstwa Państwowego Rafineria Nafty Jedlicze, pomieszczenia Referatu Ochrony znajdowały się na piętrze po prawej stronie budynku – okna narożne (zbiory FMPNiG w Bóbrce)

Pracownicy RO byli etatowymi funkcjonariuszami bezpieczeństwa i posiadali uprawnienia pracowników operacyjnych. Mogli werbować sieć agenturalno-informacyjną, prowadzić rozpracowania obiektowe i agenturalne, przesłuchiwać podejrzanych, świadków i biegłych oraz aresztować pracowników zakładu w przypadkach nagłych. Na terenie rafinerii za zgodą dyrekcji²⁵ poruszali się o każdej porze dnia i nocy oraz mieli wgląd do wszystkich dokumentów²⁶. Kierownicy i pracownicy RO musieli być członkami Podstawowej Organizacji Partyjnej PZPR w zakładzie, w którym pełnili służbę²⁷.

RO przy Rafinerii Jedlicze od momentu utworzenia do 8 stycznia 1953 r. podlegał służbowo naczelnikowi Wydziału IV WUBP w Rzeszowie. Następnie, po reorganizacji i utworzeniu Wydziału IX WUBP w Rzeszowie, który przejął dotychczasowe kompetencje Wydziału IV w zakresie kontroli i zabezpieczeniu strategicznych obiektów przemysłu ciężkiego i zbrojeniowego, podlegał służbowo naczelnikowi tego wydziału

---

wyposażeniu miała być szafa pancerna do przechowywania dokumentów, biurka, szafy drewniane i telefon bezpośrednio połączony z siecią miejską (AIPN Po, 06/303, t. 77, Zarządzenia centralne MBP z 1949 r., Instrukcja o pracy referatów ochrony, 13 IX 1949 r., k. 109–110).

²⁵ W interesującym nas okresie funkcje dyrektorów Rafinerii Jedlicze pełnili kolejno: inż. Kazimierz Bocheński (1950–1952), Jan Brzęczek (1952–1954) i inż. Julian Kowalczyk (1954–1967). Zob. T. Janik, *Rafineria Nafty Jedlicze SA...*, s. 64.

²⁶ AIPN Po, 06/303, t. 77, Zarządzenia centralne MBP z 1949 r., Zakres pracy i kompetencje referatów ochrony, 12 IX 1949 r., k. 106.

²⁷ *Ibidem*, Instrukcja o pracy referatów ochrony, 13 IX 1949 r., k. 119.

do drugiej połowy sierpnia 1954 r. Według obowiązującego w bezpieczeństwie nazewnictwa głównym zadaniem nowo utworzonego Wydziału IX WUBP w Rzeszowie było „rozpracowanie i ujawnianie grup sabotażowo-dywersyjnych oraz siatek szpiegowskich organizowanych przez wywiady państw imperialistycznych”²⁸. Od 19 sierpnia 1954 r. – po kolejnej reorganizacji i połączeniu na szczeblu centralnym Departamentu IX i Departamentu IV MBP oraz wydziałów IX i IV WUBP na terenie kraju – RO przy Rafinerii Jedlicze podlegał służbowo ponownie naczelnikowi Wydziału IV WUBP w Rzeszowie już do końca swojego istnienia, tj. do 31 marca 1955 r.²⁹ Ze względu na dużą odległość do Rzeszowa RO przy Rafinerii Jedlicze kontrolowany był bezpośrednio przez szefa lub zastępcę szefa PUBP w Krośnie³⁰.

RO przy jedlickiej rafinerii funkcjonował do listopada 1954 r., kiedy został przeniesiony do budynku PUBP w Krośnie, w składzie kierownik i referent, zaś sekretarkę-maszynistkę usunięto wówczas ze stanu etatowego RO³¹. W lutym 1955 r. pomieszczenia byłego RO i znajdujący się tam sprzęt został przekazany dyrekcji rafinerii³². Ostatecznie RO zlikwidowano z dniem 1 kwietnia 1955 r. na podstawie rozkazu organizacyjnego nr 047/Org. przewodniczącego Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego z 18 marca 1955 r.³³

Kierownicy

RO przy Rafinerii Jedlicze w latach 1952–1955 kierowało dwóch etatowych funkcjonariuszy bezpieczeństwa z kilkuletnim stażem operacyjnym.

Pierwszym był pochodzący z Zassowa w powiecie dębickim chor. Stanisław Pietrucha³⁴, który posiadał wykształcenie podstawowe i przed wstąpieniem do służby

²⁸ J. Borowiec, *Polityka karna wobec przestępstw i wykroczeń funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa w województwie rzeszowskim (1944–1956)*, Rzeszów 2014, s. 38–39.

²⁹ *Ibidem*, s. 39.

³⁰ AIPN Rz, 04/181, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1952 r., Sprawozdanie miesięczne Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty w Jedliczu do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie za okres 24 XII 1951 – 24 I 1952 r., 23 I 1952 r., k. 28.

³¹ AIPN Rz, 04/184, Sprawozdania z pracy PUdsBP i Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Krośnie z lat 1955–1957, Meldunek specjalny kierownika PUdsBP w Krośnie do naczelnika Wydziału IV WUdsBP w Rzeszowie o przebiegu realizacji zarządzenia nr 03/55 i 04/54 odnośnie do likwidacji RO, 28 II 1955 r., k. 33.

³² *Ibidem*, k. 34.

³³ AIPN, 1583/608, Rozkazy organizacyjne KdsBP nr 1–170 z 1955 r., Rozkaz organizacyjny nr 047/Org. przewodniczącego KdsBP, 18 III 1955 r., k. 123–124; AIPN Rz, 00149/26, Zbiór rozkazów personalnych WUdsBP w Rzeszowie z 1955 r., Rozkaz personalny nr 27, 1 III 1955 r., k. 69; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 42, 28 III 1955 r., k. 111; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 76, 31 III 1955 r., k. 196.

³⁴ Stanisław Pietrucha, major MO, ur. 2 VII 1923 r., członek PPR/PZPR (od 1946 r.). W latach 1942–1944 listonosz w Agencji Pocztovej w Zassowie, następnie pomagał w gospodarstwie

Stanisław Pietrucha (zbiory OIPN w Rzeszowie)

Wiesław Śmietana (zbiory OIPN w Rzeszowie)

w komunistycznej bezpiece trudnił się pracą na roli. Karierę w tajnej policji politycznej rozpoczął w 1946 r. z rekomendacji Komitetu Powiatowego PPR w Dębicy. Początkowo zatrudniony jako referent, a później starszy referent Referatu V PUBP w Dębicy i Sanoku, następnie pracował w PUBP w Gorlicach. Z dniem 1 maja 1952 r. skierowany do RO przy Rafinerii Jedlicze³⁵. Na tym stanowisku pracował do 15 września 1953 r., kiedy został oddelegowany do rocznej szkoły oficerskiej w Centrum

---

rolnym rodziców. W komunistycznym aparacie bezpieczeństwa zatrudniony 1 X 1946 r. jako młodszy referent Referatu V PUBP w Dębicy, potem: referent i starszy referent Referatu V PUBP w Sanoku (1950–1951), starszy referent przy Kierownictwie PUBP w Gorlicach (1951–1952), kierownik RO przy Rafinerii Jedlicze (1952–1953). W latach 1953–1954 słuchacz rocznej szkoły oficerskiej w Centrum Wyszkozenia MBP w Legionowie. Po ukończeniu szkolenia pełnił kolejno funkcje: zastępcy szefa PUBP w Gorlicach (1954–1955), kierownika PDdsBP w Ustrzykach Dolnych (1955–1956), zastępcy komendanta powiatowego ds. bezpieczeństwa (SB) KP MO w Ustrzykach Dolnych (1957–1972), I zastępcy komendanta ds. SB Bieszczadzkiej KP MO w Lesku (1972–1973) i I zastępcy komendanta powiatowego ds. SB KP MO w Brzozowie (1973). 15 VIII 1973 r. zwolniony ze służby. Ponownie przyjęty 1 V 1982 r. na stanowisko starszego inspektora Wydziału IV SB KW MO w Krośnie, potem zastępca naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Krośnie (1982–1985). Ostatecznie zwolniony z SB 15 II 1985 r. (AIPN Rz, 0085/112, Akta personalne Stanisława Pietruchy; AIPN Rz, 490/1, Kartoteka funkcjonariuszy WUSW w Krośnie z lat 1944–1990, Karta ewidencyjna dotycząca Stanisława Pietruchy, k. 149; *Twarcze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa. Informator personalny*, red. J. Izdebski, K. Kaczmarski, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2007, s. 311).

³⁵ AIPN Rz, 00149/23, Zbiór rozkazów personalnych WUBP w Rzeszowie z 1952 r., Rozkaz personalny nr 54, 30 IV 1952 r., k. 218.

Wyszkolenia MBP w Legionowie³⁶. Po jej ukończeniu w 1954 r. już do RO przy Rafinerii Jedlicze nie wrócił, lecz kontynuował karierę na stanowiskach kierowniczych w innych jednostkach UB, a później SB.

Drugim kierownikiem był pochodzący z Turzego Pola w powiecie brzozowskim chor. Wiesław Śmietana³⁷. Podobnie jak poprzednik legitymował się wykształceniem podstawowym i również z zawodu był rolnikiem. W komunistycznej bezpiece zatrudniony w 1945 r. z rekomendacji KP PPR w Brzozowie, początkowo pracował jako wartownik WUBP w Rzeszowie, a następnie w PUBP w Krośnie i Gorlicach. W grudniu 1951 r. został skierowany do pracy w RO przy jedlickiej rafinerii. Od 1 lutego 1954 r. pełnił funkcję kierownika RO przy rafinerii³⁸. Na tym stanowisku pozostał do likwidacji RO, tj. do 31 marca 1955 r., kiedy został zwolniony ze służby³⁹.

Zadania i główne kierunki działań operacyjnych

Zgodnie z resortową terminologią głównym zadaniem RO była „operacyjna ochrona zakładu przed dywersją i sabotażem oraz przed wszelkimi innymi przejawami wrogiej działalności, wykrywanie i likwidacja sprawców już zaistniałych przestępstw, szczególnie takich, w których dopatrywano się dywersji lub sabotażu”⁴⁰. Zadania te realizowano poprzez:

³⁶ AIPN Rz, 00149/37, Zbiór rozkazów personalnych MBP, KdsBP i MSW z lat 1953–1961, Wyciąg z rozkazu personalnego nr 942 ministra MBP, 15 IX 1953 r., k. 634.

³⁷ Wiesław Śmietana, chorąży UB, ur. 6 X 1926 r., członek PPR/PZPR (od 1945 r.). W latach 1942–1945 przebywał na robotach przymusowych w III Rzeszy. Do kraju powrócił 15 V 1945 r. i kilka tygodni później zgłosił się do pracy w komunistycznym aparacie bezpieczeństwa. Zatrudniony z dniem 29 VIII 1945 r. na stanowisku wartownika WUBP w Rzeszowie. Następnie kurier i starszy kurier poczty specjalnej Wydziału II WUBP w Rzeszowie (1945–1948). W 1948 r. oddelegowany został na kurs fotografii, a potem kurs szyfrantów do Centrum Wyszkolenia MBP w Legionowie. Po ukończeniu tych szkoleń pracował jako szyfrant-fotograf Referatu II PUBP w Krośnie (1949–1951), referent Referatu IV PUBP w Gorlicach (1951), referent Referatu IV PUBP w Krośnie (1951), referent (1951–1954) i kierownik (1954–1955) RO przy Rafinerii Jedlicze. Zwolniony ze służby 31 III 1955 r. na własną prośbę. W latach 1978–1982 współpracował z SB, udostępniając swoje mieszkanie w Krośnie przy ul. Tysiąclecia 10 na lokal kontaktowy o krypt. „Zacisze”, wykorzystywany przez Wydział II SB KW MO w Krośnie (AIPN Rz, 0054/3146, Akta personalne Wiesława Śmietany; AIPN Rz, 488/1, Kartoteka funkcjonariuszy WUSW w Rzeszowie z lat 1944–1990, Karta ewidencyjna dotycząca Wiesława Śmietany, k. 1661; AIPN Rz, 00154/1, Kartoteka odtworzeniowa WUSW w Rzeszowie, Krośnie i Przemysłu z lat 1944–1990, Karta ewidencyjna dotycząca Wiesława Śmietany, k. 884).

³⁸ AIPN Rz, 00149/25, Zbiór rozkazów personalnych WUBP w Rzeszowie z 1954 r., Rozkaz personalny nr 20, 23 II 1954 r., k. 292.

³⁹ AIPN Rz, 00149/26, Zbiór rozkazów personalnych WUdsBP w Rzeszowie z 1955 r., Rozkaz personalny nr 42, 28 III 1955 r., k. 111.

⁴⁰ AIPN Po, 06/303 t. 77, Zarządzenia centralne MBP z 1949 r., Zakres pracy i kompetencje referatów ochrony, 12 IX 1949 r., k. 105.

Referat Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze (1951–1955)

- prowadzenie rozpracowań obiektowych, których zadaniem było zapobieganie, uniemożliwienie, wykrywanie i likwidacja „wrogiej działalności” w rafinerii;
- rozpoznanie i ewidencjonowanie „wrogich i podejrzanych grup, środowisk i elementów”⁴¹ zatrudnionych w rafinerii oraz zakładanie w celu ich inwigilacji sieci agenturalno-informacyjnej;
- prowadzenie rozpracowań agenturalnych spraw dotyczących pracowników rafinerii;
- zakładanie w najbardziej zagrożonych dywersją punktach rafinerii tzw. sieci antydywersyjnej⁴²;
- usuwanie „elementów wrogich i niepewnych politycznie” z oddziałów szczególnie zagrożonych dywersją;
- po ustaleniu osób podejrzanych lub związanych z wrogimi środowiskami podejmowanie rozpracowania agenturalnego i obserwacji ich pracy i wyników pracy wydziału, w którym te osoby są zatrudnione;
- badanie nastrojów załogi przy pomocy sieci agenturalnej, sieci kontaktów poufnych i szeroko prowadzonych rozmów z robotnikami;
- przeprowadzanie rozmów profilaktycznych z osobami aktywnie występującymi za podjęciem strajków;
- wykrywanie inspiratorów strajków;
- wyjaśnianie okoliczności i przyczyn awarii oraz wypadków⁴³.

Do innych zadań RO można zaliczyć również ochronę zewnętrzną obiektu, która była realizowana poprzez:

- nadzorowanie i kontrolę Straży Przemysłowej (RO decydował m.in. o przyjęciu pracowników, uzbrojeniu, ilości posterunków, ich rozstawieniu, kontrolował przestrzeganie regulaminu, skład osobowy, dyscyplinę, stopień wyszkolenia itd.);

---

⁴¹ Pod pojęciem „wrogich grup, środowisk i elementów” kryli się w terminologii komunistycznych służb specjalnych przeciwnicy komunistycznej totalitarnej dyktatury i sowieckich porządków, czyli byli żołnierze AK, NSZ, działacze WiN i Delegatury Rządu RP na Kraj, przedwojenni działacze polityczni obozu sanacyjnego i ugrupowań opozycyjnych, urzędnicy państwowi, oficerowie WP i KOP, policjanci, żołnierze i oficerowie PSZ na Zachodzie, ziemianie, właściciele fabryk, kopalń, banków, akcjonariusze i dyrektorzy koncernów przemysłowych, osoby powiązane z kapitałem zagranicznym, obcokrajowy, a także współpracownicy niemieckich władz okupacyjnych i członkowie niemieckich siatek wywiadowczych, członkowie OUN-UPA, oraz osoby rozpowszechniające tzw. szeptaną propagandę przeciwko władzy komunistycznej i organizujące strajki (AIPN Po, 06/303, t. 77, Zarządzenia centralne MBP z 1949 r., Instrukcja o pracy referatów ochrony, 13 IX 1949 r., k. 111–112).

⁴² Sieć antydywersyjna składała się z informatorów i kontaktów poufnych, którzy rozmieszczeni byli we wszystkich oddziałach zakładu, ze szczególnym uwzględnieniem punktów niewrażliwych, najbardziej zagrożonych dywersją, oraz na wszystkich zmianach. Każdy z informatorów i kontaktów poufnych chronił określone urządzenie lub maszynę, dokładnie znał jego funkcję, działanie, kto ją obsługuje, oraz miał wiedzieć, jak zachować się w wypadku groźby dywersji (*ibidem*, k. 112).

⁴³ AIPN Po, 06/303, t. 77, Zarządzenia centralne MBP z 1949 r., Zakres pracy i kompetencje referatów ochrony, 12 IX 1949 r., k. 105.

Struktury i kadry

- nadzorowanie i kontrolę Straży Pożarnej (RO decydował m.in. o przyjęciu pracowników, badał skład osobowy, dyscyplinę, wyszkolenie, wyposażenie oraz ogólny stan zabezpieczenia przeciwpożarowego zakładu);
- kontrolę ścisłego przestrzegania systemu przepustek i obowiązujących przepisów porządkowych⁴⁴;
- kontrolę przestrzegania obowiązujących zarządzeń o zabezpieczeniu tajemnicy państwowej (RO decydował, kto jest dopuszczony do prac tajnych, o obiegu dokumentacji tajnej i ich przechowywaniu);
- wydawanie specjalnych zarządzeń dotyczących dyscypliny pracy z punktu widzenia ochrony obiektu i ochrony tajemnicy państwowej⁴⁵.

W pierwszych miesiącach działalności RO przy jedlickiej rafinerii nie posiadał pełnej obsady etatowej i składał się z jednego pracownika operacyjnego – referenta sierż. Wiesława Śmietana, przeniesionego z Referatu IV PUBP w Krośnie, oraz sekretarki-maszynistki Krystyny Krawczyk, przeniesionej z Referatu Wojskowego w Krajowicach⁴⁶.

Tak pierwsze tygodnie funkcjonowania RO opisał, używając resortowego języka, wspomniany sierż. Śmietana: „Referat Ochrony przy rafinerii został założony dnia 2 [stycznia] 1952 r., [kiedy to] przewieziono materiały z Referatu IV PUBP w Krośnie [i] rozpoczęto pracę wg rozkazu nr 49 MBP, założono sprawę obiektową [oraz] 7 sztuk podteczek na poszczególne pododdziały. Do powyższych spraw uzyskano spisy pracowników z dokładnymi personaliami, plany obiektów, napisano charakterystykę i historię obiektu, rozłożono materiały i teczki ewidencyjne po poszczególnych tezkach obiektowych według pracy danej osoby, która przechodziła przez doniesienia lub materiały oficjalne, założono i prowadzono wszystkie dzienniki, jak: dziennik osób podejrzanych, książka awarii, dziennik planów pracy, dziennik pism wychodzących i przychodzących, oraz założono segregatory na różne korespondencje, plany pracy, przeprowadzono analizę materiałów posiadanych przez RO, by móc koordynować dalszą pracę na obiekcie, napisano plan wstępnego rozpracowania obiektowego, który został wysłany do Wydziału IV WUBP w Rzeszowie celem zatwierdzenia. Nawiązano kontakty z inf[ormatorami] [...] i kontaktami poufnymi, aby sygnalizowały o mających nastąpić wypadkach wrogiej działalności ze strony wroga, jaki jest zatrudniony na obiekcie, i odbywano z nimi spotkania systematycznie, opracowano jednego inf[ormatora] przeciwdywersyjnego i napisano raport o wytypowaniu i plan

---

⁴⁴ Od 1 XI 1953 r. sprawy wydawania zezwoleń wstępu obcokrajowców i wycieczek zagranicznych do zakładów przemysłowych, komunikacyjnych, gospodarczych i badawczych załatwiane były przez Wydział Ogólno-Administracyjny WUBP w Rzeszowie, który o każdorazowym ich przyjeździe informował RO przy Rafinerii Jedlicze (AIPN Rz, 04/312, Zarządzenia szefa WUBP w Rzeszowie z lat 1953–1959, Zarządzenie nr 22/53, 21 X 1953 r., k. 37).

⁴⁵ AIPN Po, 06/303, t. 77, Zarządzenia centralne MBP z 1949 r., Zakres pracy i kompetencje referatów ochrony, 12 IX 1949 r., k. 105–106.

⁴⁶ AIPN Rz, 00149/22, Zbiór rozkazów personalnych WUBP w Rzeszowie z 1951 r., Rozkaz personalny nr 150, 24 X 1951 r., k. 70; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 167, 30 XI 1951 r., k. 37.

werbunku, który został wysłany do Wydziału IV, zebrano częściowo charakterystyki na osoby zajmujące kierownicze stanowiska w obiekcie i ustalono kontakty wrogiego elementu rekrutującego się z BBWR i WRN i oficerów armii Andersa, którzy przybyli z zagranicy w 1947 r. i wstąpili do pracy w rafinerii⁴⁷.

Referent RO co tydzień w każdy wtorek wyjeżdża do PUBP w Krośnie celem zatwierdzenia dziennych planów pracy i na wykłady zawodowe i z powrotem wraca o godz. 13. Kontrole ze strony Urzędu [Bezpieczeństwa] są prowadzone systematycznie co tydzień przez szefa [PUBP w Krośnie] lub jego zastępcę i wykonywane są ich polecenia, jakie składają na dziennych planach pracy⁴⁸.

Pełną gotowość etatową i operacyjną RO przy Rafinerii Jedlicze osiągnął dopiero 1 maja 1952 r., kiedy do jego składu dołączył jako kierownik chor. Stanisław Pietrucha, przeniesiony z PUBP w Gorlicach, gdzie pracował na stanowisku starszego referenta przy kierownictwie⁴⁹. Odtąd RO w pełnym składzie etatowym rozpoczął intensywną pracę operacyjną, inwigilując kadre kierowniczą i pracowników zakładu oraz werbując agenturę wśród załogi. Werbunek agentury przeprowadzony był wśród tych pracowników, którzy pracowali od czasów przedwojennych lub przynajmniej przez okres okupacji i byli związani z tzw. organizacjami reakcyjnymi. Werbunek szczególnie cennej agentury przeprowadzano w budynku PUBP w Krośnie, a spotkania miały odbywać się poza terenem jedlickiej rafinerii – w mieszkaniach i lokalach konspiracyjnych UB⁵⁰.

W myśl powyższych instrukcji RO przy Rafinerii Jedlicze z każdym miesiącem powiększał sieć agenturalno-informacyjną na terenie zakładu, werbując nowych konfidentów. W styczniu 1952 r. dysponował tylko trzema informatorami zatrudnionymi w zakładzie⁵¹. Trzy miesiące później liczba źródeł osobowych wzrosła do sześciu infor-

---

⁴⁷ Każdy RO prowadził następującą dokumentację w zabezpieczonym zakładzie: 1. teczkę obiektową; 2. kartotekę i teczki ewidencyjne osób podejrzanych; 3. wykaz osób z wrogich środowisk; 4. teczki spraw agenturalnego rozpracowania (przechowywane u naczelnika Wydziału IV WUBP lub szefa najbliższego PUBP); 5. teczki robocze agentów i informatorów; 6. teczki personalne agentów i informatorów (przechowywane u naczelnika Wydziału IV WUBP, względnie szefa PUBP); 7. wykazy wypadków dywersji, pożarów, awarii itp.; 8. teczki sprawozdań RO do WUBP lub PUBP; 9. segregator z korespondencją; 10. dziennik korespondencji; 11. zeszyt doręczeń pism; 12. książkę kontroli obecności pracowników RO; 13. segregator z zarządzeniami i okólnikami dyrekcji zakładu i nadrzędnych instytucji gospodarczych (AIPN Po, 06/303, t. 77, Zarządzenia centralne MBP z 1949 r., Instrukcja o pracy referatów ochrony, 13 IX 1949 r., k. 121–122).

⁴⁸ AIPN Rz, 04/181, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1952 r., Sprawozdanie miesięczne referenta Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie za okres 24 XII 1951 – 24 I 1952 r., 23 I 1952 r., k. 27–28.

⁴⁹ AIPN Rz, 00149/23, Zbiór rozkazów personalnych WUBP w Rzeszowie z 1952 r., Rozkaz personalny nr 54, 30 IV 1952 r., k. 218.

⁵⁰ AIPN Po, 06/303, t. 77, Zarządzenia centralne MBP z 1949 r., Instrukcja o pracy referatów ochrony, 13 IX 1949 r., k. 111–112, 118.

⁵¹ AIPN Rz, 04/181, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1952 r., Sprawozdanie miesięczne referenta Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie za okres 24 XII 1951 – 24 I 1952 r., 23 I 1952 r., k. 25.

matorów, z tego dwóch zostało przekazanych na stan RO przez Referat I PUBP w Krośnie⁵². Byli to informator o pseudonimie „Marbie”⁵³, który pracował na stanowisku kierownika Działu Inwestycji w rafinerii, oraz informator o pseudonimie „Zapałek”⁵⁴,

⁵² *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne referenta Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie za okres 1 IV 1952 – 30 IV 1952 r., 4 V 1952 r., k. 198.

⁵³ Informator „Marbie” to tajny współpracownik UB Marcin Bogusław Balwierz, ur. 22 VII 1914 r. w Świećanach, pow. jasielski, członek PPS, PZPR i SITPniG. Szkołę powszechną i gimnazjum ukończył w Sanoku. W latach 1934–1935 odbył służbę wojskową, podczas której ukończył Szkołę Podchorążych Rezerwy Piechoty przy 5. pułku strzelców podhalańskich w Przemyślu. Następnie odbył praktykę w 2. psp w Sanoku i we wrześniu 1935 r. został zwolniony do rezerwy w stopniu plutonowego pchor. rez. piech. Po zakończeniu służby wojskowej od listopada 1935 r. pracował w Rafinerii Jedlicze na stanowisku rafinatora na oddziale rafinacji propanem, a następnie rafinacji krezolem. W 1938 r. został awansowany do stopnia podporucznika rez. w korpusie oficerów piechoty ze starszeństwem od 1 I 1938 r. W końcu sierpnia 1939 r. zmobilizowany. Brał udział w wojnie obronnej we wrześniu 1939 r., walcząc w szeregach 2. psp. Po zakończeniu działań wojennych powrócił w rodzinne strony. W listopadzie 1939 r. aresztowany przez Gestapo i wywieziony do obozu jenieckiego w III Rzeszy – oflag VII A Murnau w Bawarii. Tam przebywał do 28 IV 1945 r. – do wyzwolenia obozu przez 3. Armię Amerykańską. 26 VII 1945 r. zgłosił się do 2. Korpusu PSZ we Włoszech i po weryfikacji został przydzielony do 14. Wielkopolskiej Brygady Pancerniej jako oficer techniczny. W grudniu 1946 r. wraz z 2. Korpusem dotarł transportem morskim do Wielkiej Brytanii. Tam przebywał kilka miesięcy i 28 V 1947 r. powrócił do kraju. W sierpniu 1947 r. zatrudnił się ponownie w Rafinerii Jedlicze. W latach 1947–1949 uczył się w Państwowym Technikum Chemicznym w Bytomiu, które ukończył z tytułem technika chemika. Po ukończeniu szkoły awansował na stanowisko kierownika działu inwestycji w rafinerii. 20 III 1950 r. w godzinach popołudniowych, kiedy wracał do domu z pracy, został „tajnie zdjęty”, tj. uprowadzony przez referenta Referatu I PUBP w Krośnie st. sierż. Jana Czecha i starszego referenta przy Kierownictwie PUBP w Krośnie chor. Franciszka Pietrzaka. Po przewiezieniu do lokalu kontaktowego i przesłuchaniu został zwerbowany do współpracy z UB jako informator o pseudonimie „Marbie”. Jak pisał jego oficer prowadzący st. sierż. Jan Czech, na współpracę zgodził się „za cenę pozostawienia go w partii i pracy”. W latach 1950–1952 wykorzystywany operacyjnie jako informator przez Referat I PUBP w Krośnie. 26 IV 1952 r. został przekazany na stan RO przy Rafinerii Jedlicze. W latach 1952–1955 wykorzystywany operacyjnie jako informator „Marbie” przez RO przy rafinerii. Jego oficerem prowadzącym był referent, a następnie kierownik RO chor. Wiesław Śmietana. 17 I 1955 r. wyeliminowany z czynnej sieci agenturalno-informacyjnej, gdyż – jak pisał kierownik RO chor. Śmietana – „[był] członkiem partii PZPR nietkwiącym w rozpracowaniach ważniejszych spraw agenturalnych, a pozostał jako informator sygnalizacyjny”. W tym czasie studiował w Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, którą ukończył w połowie 1955 r. z tytułem inżyniera w zakresie technologii ropy naftowej. Od 1964 r. pracował na stanowisku kierownika działu postępu technicznego jedlickiej rafinerii. W 1979 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 8 III 1995 r. i został pochowany na cmentarzu w Jedliczu (AIPN Rz, 0084/120, t. 1–3, Teczka personalna i pracy informatora o pseudonimie „Marbie”; AIPN Rz, 00112/1, Kartoteka ogólnoinformacyjna WUSW w Rzeszowie z lat 1944–1990, Karta ewidencyjna dotycząca Marcina Balwierza, k. 664; T. Janik, *Rafineria Nafty Jedlicze SA...*, s. 174–175; R. Rybka, K. Stepan, *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935–1939*, Kraków 2003, s. 246).

⁵⁴ Informator „Zapałek” to tajny współpracownik UB Franciszek Janocha, ur. 17 X 1907 r. w Borcu (obecnie dzielnica Jedlicza), pow. krośnieński, bezpartyjny. W latach 1929–1930 odbył służbę wojskową w 1. Batalionie Mostów Kolejowych w Krakowie, wchodzącym w skład 4. Brygady Saperów. W trakcie służby wojskowej ukończył szkołę podoficerów rezerwy w stopniu kaprała rez. Od 1935 r. pracował w Rafinerii Jedlicze. W sierpniu 1939 r. zmobilizowany, brał udział w wojnie obronnej we wrześniu 1939 r. W trakcie działań wojennych dostał się do niewoli sowieckiej. W latach 1939–1942 przebywał w Związku Sowieckim. W 1941 r. zgłosił

zatrudniony jako pracownik umysłowy⁵⁵. W grudniu 1952 r. liczba jednostek agenturalnych będących na stanie RO wzrosła do dziewięciu (ośmiu informatorów i jeden rezydent)⁵⁶. Tylko w grudniu 1952 r. funkcjonariusze RO z zaplanowanych 44 spotkań z agenturą odbyli 35, w tym 33 z informatorami i dwa z rezydentem, oraz otrzymali łącznie 26 doniesień⁵⁷. Świadczy to o skali inwigilacji załogi jedlickiej rafinerii.

W kolejnych miesiącach stan sieci agenturalnej RO utrzymywał się na podobnym poziomie⁵⁸. Dopiero w drugiej połowie 1953 r. uległ podwojeniu i w grudniu 1953 r. osiągnął liczbę osiemnastu jednostek sieci agenturalnej (dwóch rezydentów i szesnastu informatorów)⁵⁹. Maksymalną liczbę zarejestrowanych konfidentów w jedlickiej rafinerii placówka operacyjna bezpieczeństwa uzyskała w kwietniu 1954 r., kiedy to RO posiadała na swoim stanie dwadzieścia jednostek sieci agenturalnej, w tym dwóch rezydentów i osiemnastu informatorów⁶⁰. Taka też liczba zarejestrowanych tajnych

---

się do tworzonej w ZSRS Armii Polskiej, a w 1942 r. wraz z nią opuścił terytorium sowieckie i przez Persję, Irak, Egipt dotarł do Palestyny. Następnie wraz z 2. Korpusem PSZ brał udział w walkach we Włoszech. Awansowany do stopnia sierżanta 2. Korpusu PSZ. W 1946 r. ewakuowany z Włoch do Wielkiej Brytanii, po rozwiązaniu 2. Korpusu w 1947 r. powrócił do kraju. Od końca 1947 r. pracował w Rafinerii Jedlicze jako pracownik umysłowy, a później technik BHP. 22 XII 1948 r. zwerbowany do współpracy z UB jako informator o pseudonimie „A” przez starszego referenta Referatu I PUBP w Krośnie plut. Władysława Podstawskiego. Z niewyjaśnionych przyczyn jego werbunek nie został zarejestrowany w Wydziale II WUBP w Rzeszowie. 22 IX 1951 r. „tajnie zdjęty” i po przesłuchaniu przez starszego referenta Referatu I PUBP w Krośnie st. sierż. Franciszka Sepiōła i referenta Referatu I PUBP w Krośnie plut. Franciszka Krawczyka ponownie zwerbowany do współpracy z UB jako informator o pseudonimie „Zapalek”. Głównym jego zadaniem było rozpracowanie i inwigilacja żołnierzy oraz oficerów 2. Korpusu PSZ, którzy powrócili do kraju i zamieszkali w Jedliczu bądź okolicach. W kwietniu 1952 r. przekazany na stan RO przy jedlickiej rafinerii. W latach 1952–1955 wykorzystywany operacyjnie jako informator „Zapalek” przez RO przy Rafinerii Jedlicze do zabezpieczenia operacyjnego warsztatu mechanicznego i działu bednarni, w szczególności do inwigilacji byłych żołnierzy 2. Korpusu PSZ zatrudnionych w zakładzie. 14 III 1955 r. wyeliminowany z czynnej sieci agenturalno-informacyjnej, ponieważ – jak pisał referent RO ppor. Edward Kudłaty – „jest na niskim poziomie intelektualnym i nie ma dotarcia bezpośredniego do osób interesujących org[ana] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego]”. Prawdziwym powodem zakończenia kontaktu z nim przez UB była jego niechęć do dalszej współpracy (AIPN Rz, 00124/1546, Teczka personalna informatora o pseudonimie „Zapalek”; AIPN Rz, 00112/1, Kartoteka ogólnoinformacyjna WUSW w Rzeszowie z lat 1944–1990, Karta ewidencyjna dotycząca Franciszka Janochy, k. 2618).

⁵⁵ AIPN Rz, 04/181, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1952 r., Sprawozdanie miesięczne referenta Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie za okres 1 IV 1952 – 30 IV 1952 r., 4 V 1952 r., k. 198.

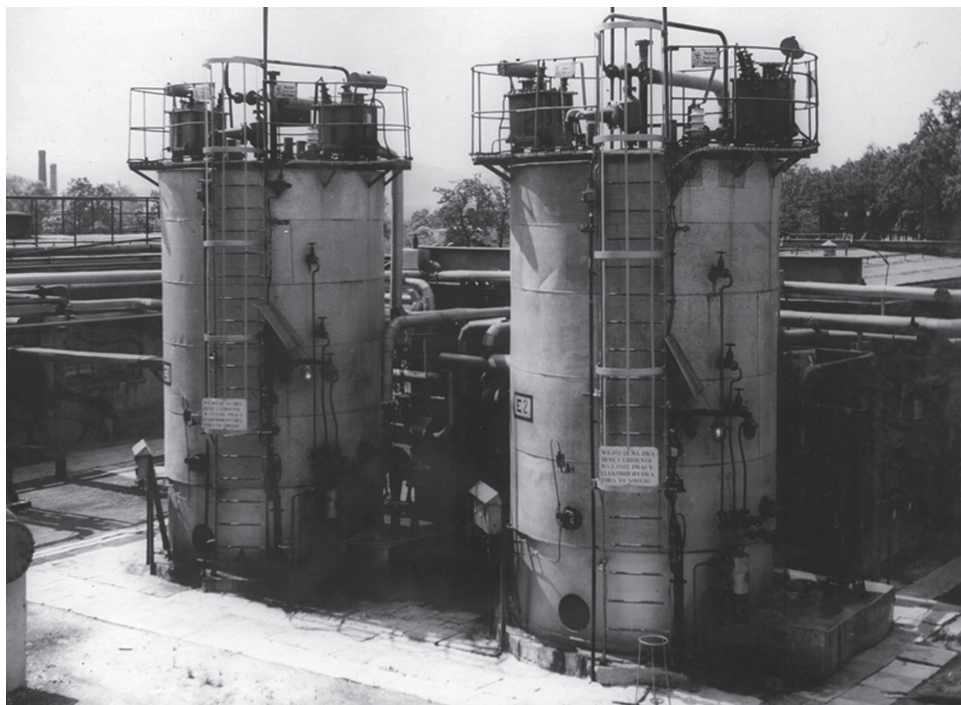
⁵⁶ *Ibidem*, Sprawozdanie kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie za okres 30 XI – 31 XII 1952 r., 29 XII 1952 r., k. 401.

⁵⁷ *Ibidem*, k. 401–402.

⁵⁸ AIPN Rz, 04/182, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1953 r., Sprawozdanie kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do naczelnika Wydziału IX WUBP w Rzeszowie za okres 2 III – 9 III 1953 r., 9 III 1953 r., s. 57.

⁵⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do naczelnika Wydziału IX WUBP w Rzeszowie za okres 1 XII – 10 XII 1953 r., 10 XII 1953 r., s. 389.

⁶⁰ AIPN Rz, 04/183, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1954 r., Sprawozdanie kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do naczelnika Wydziału IX WUBP w Rzeszowie za okres 1 IV – 10 IV 1954 r., 10 IV 1954 r., k. 145.

Instalacje Rafinerii Jedlicze – elektrodehydratory stojące do odsalania i oczyszczania ropy naftowej, lata pięćdziesiąte XX w. (zbiory FMPNiG w Bóbrce)

współpracowników utrzymała się do końca 1954 r., z tym że liczba informatorów wzrosła do dziewiętnastu, a z dwóch rezydentów pozostał jeden⁶¹. Spośród dwudziestu jednostek sieci agenturalnej, którymi dysponował RO, w administracji zatrudnionych było siedmiu informatorów i rezydent, zaś w działach produkcyjnych pracowało dwunastu informatorów⁶². RO dysponował również w 1954 r. dwoma lokalami konspiracyjnymi, w których odbywano spotkania z agenturą⁶³.

W październiku 1954 r., oceniając sieć agenturalno-informacyjną będącą na stanie RO, szef PUBP w Krośnie kpt. Zdzisław Kusiak⁶⁴ stwierdził: „Stan agentury w Referacie Ochrony przy rafinerii nie jest wystarczający do całkowitego zabezpieczenia

⁶¹ AIPN Rz, 04/184, Sprawozdania z pracy PUdsBP i Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Krośnie z lat 1955–1957, Meldunek specjalny kierownika PUdsBP w Krośnie do naczelnika Wydziału IV WUdsBP w Rzeszowie o przebiegu realizacji zarządzenia nr 03/55 i 04/54 odnośnie do likwidacji RO, 28 II 1955 r., k. 33.

⁶² AIPN Rz, 04/183, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1954 r., Sprawozdanie Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze do naczelnika Wydziału IX WUBP w Rzeszowie za okres I I – 15 IX 1954 r., 21 IX 1954 r., k. 278.

⁶³ *Ibidem*, Sprawozdanie Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty w Jedliczu do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie za okres I I – 1 X 1954 r., 5 X 1954 r., k. 290.

⁶⁴ Szerzej o Zdzisławie Kusiaku zob. biogram: *Twarze bezpieki...*, s. 249–250.

Instalacje Rafinerii Jedlicze – destylacja rurowo-wieżowa, lata pięćdziesiąte XX w. (zbiory FMPNiG w Bóbrce)

operacyjnego przed wrogą działalnością na obiekcie. A trudności te wynikają z tego powodu, że nie można wytypować odpowiedniego kandydata na werbunek, gdyż większość pracowników należy do PZPR, a pozostający bezpartyjni są to pracownicy w podeszłym wieku i nieumiejący w ogóle pisać, są to ludzie na niskim poziomie intelektualnym⁶⁵. Oczywiście w takiej sytuacji bezpieczeństwa zmuszona była werbować w wyjątkowych przypadkach również członków PZPR zatrudnionych w zakładzie⁶⁶.

⁶⁵ AIPN Rz, 04/183, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1954 r., Sprawozdanie Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty w Jedliczu do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie za okres I X – 29 X 1954, 29 X 1954 r., k. 337.

⁶⁶ Członkostwo w PZPR kandydata na tajnego współpracownika utrudniało werbunek, ponieważ aby go pozyskać do współpracy, werbujący pracownik operacyjny RO zmuszony był przedstawić materiały kompromitujące na tę osobę szefowi PUBP w Krośnie, a ten w porozumieniu z szefem WUBP w Rzeszowie uzgadniał werbunek z I sekretarzem KW PZPR w Rzeszowie. Według instrukcji nr 012/53 „o pracy aparatu bezpieczeństwa z siecią agenturalną” zatwierdzonej rozkazem nr 025/53 ministra bezpieczeństwa publicznego z 15 VIII 1953 r. szef WUBP musiał uzyskać na taki werbunek zgodę I sekretarza KW PZPR. Nie można było również werbować członków PZPR z wykorzystaniem materiałów kompromitujących ani za wynagrodzeniem. Jednak od tej zasady były możliwe odstępstwa po uzyskaniu zgody dyrektora odpowiedniego departamentu MBP oraz zezwolenia instalacji partyjnej. Oczywiście werbunek nie mógł wpływać na pozostawienie w szeregach PZPR członków partii obciążonych materiałami kompromitującymi.

Podstawową metodą działań operacyjnych RO była praca z siecią agenturalno-informacyjną, przy której pomocy inwigilowano pracowników rafinerii⁶⁷. W czerwcu 1953 r. kierownik RO chor. Stanisław Pietrucha tak oceniał pracę z siecią agenturalną: „Należy stwierdzić, że praca z agenturą, która została zwerbowana jako nowa sieć agenturalna, stoi na wysokim poziomie. Agentura ta przekazuje dość cenne materiały do poszczególnych spraw i środowisk”⁶⁸.

RO zakładał również sieć kontaktów poufnych rekrutujących się spośród członków PZPR zatrudnionych w zakładzie oraz w ośrodkach mieszkalnych i przyfabrycznych lokalach gastronomicznych. Sieć ta sygnalizowała swoje spostrzeżenia odnośnie do pracy zakładu i ludzi tam zatrudnionych⁶⁹. Co do liczby kontaktów poufnych, które posiadał RO przy rafinerii, to jest ona trudna do ustalenia, ponieważ ta forma współpracy nie była w tym czasie rejestrowana przez UB. RO utrzymywał również kontakty oficjalne ze średnim i wyższym dozorem technicznym i administracyjnym w celu otrzymania niezbędnych wyjaśnień lub spowodowania usunięcia nieprawidłowości w pracy zakładu, które zagrażały jego bezpieczeństwu. Współpracował również w Wydziale Personalnym, który pomagał RO w zebraniu oficjalnych materiałów, niezbędnych do poznania załogi i kierownictwa zakładu⁷⁰.

Funkcjonariusze bezpieki zatrudnieni w RO utrzymywali ścisły kontakt z dyrektorem rafinerii, który jako gospodarz zakładu odpowiadał za całość jego pracy i ochronę. Kierowali do niego wnioski w sprawie bezpieczeństwa obiektu i inne zalecenia, z tym że w żaden sposób nie mogli osłabiać jego autorytetu wśród załogi. W przypadku niereagowania ze strony dyrekcji na wnioski w sprawie zwiększenia stanu bezpieczeństwa zakładu kierownik RO informował o tym szefa PUBP w Krośnie lub naczelnika Wydziału IV, a później Wydziału IX WUBP w Rzeszowie⁷¹. Współpraca RO z dyrektorem jedlickiej rafinerii układała się szczególnie dobrze, ponieważ od początku

---

Także i w tym przypadku były możliwe odstępstwa w wypadku, gdy „natychmiastowe wydalenie z partii przekreślałoby operacyjne możliwości” tajnego współpracownika – wówczas występowano do odpowiedniej instancji partyjnej o „odroczenie terminu wydalenia” z jej szeregów. Ujawnione materiały kompromitujące na członków PZPR miały być w każdym wypadku bezwzględnie przedstawiane właściwej instancji partyjnej (AIPN Rz, 04/181, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1952 r., Sprawozdanie kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie za okres 30 XI – 31 XII 1952 r., 29 XII 1952 r., k. 408; *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945–1989)*, oprac. T. Ruzikowski, Warszawa 2004, s. 34).

⁶⁷ AIPN Po, 06/303, t. 77, Zarządzenia centralne MBP z 1949 r., Zakres pracy i kompetencje referatów ochrony, 12 IX 1949 r., k. 106.

⁶⁸ AIPN Rz, 04/182, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1953 r., Sprawozdanie kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do naczelnika Wydziału IX WUBP w Rzeszowie za okres 1 VI – 30 VI 1953 r., 29 VI 1953 r., s. 219.

⁶⁹ AIPN Po, 06/303, t. 77, Zarządzenia centralne MBP z 1949 r., Zakres pracy i kompetencje referatów ochrony, 12 IX 1949 r., k. 106.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*, k. 107

kwietnia 1954 r. stanowisko to zajmował inż. Julian Kowalczyk⁷², który już od prawie roku był rezydentem bezpieki o pseudonimie „Giewont”⁷³.

RO miał obowiązek składać comiesięczne notatki dyrekcji o ogólnej sytuacji w zakładzie, stanie ochrony zewnętrznej i nasileniu awarii. RO utrzymywał także kontakt z Radą Zakładową i informował ją o przypadkach złej pracy zakładu lub poszczególnych pracowników. Współpraca RO z Radą Zakładową rafinerii układała się bardzo dobrze, w szczególności od objęcia w połowie lutego 1953 r. funkcji jej sekretarza przez Bolesława Węklara⁷⁴, który był informatorem RO o pseudonimie

---

⁷² Julian Kowalczyk, ur. 19 IX 1919 r. w Borku (obecnie dzielnica Jedlicza), pow. krośnieński, członek PPR/PZPR. Szkołę powszechną ukończył w Jedliczu. Od 1937 r. zatrudniony w Rafinerii Jedlicze, początkowo jako pomocnik laboranta, a od 1941 r. jako laborant. W 1940 r. ukończył kurs laborantów w Szkole Naftowej w Krośnie. W latach 1950–1951 pracował na stanowisku inspektora kontroli technicznej. W 1950 r. ukończył kurs dokształcający dla pracowników na poziomie średnim zorganizowanym przez Centralny Zarząd Przemysłu Naftowego w Krakowie. Od 1951 r. kierownik kontroli technicznej, a w latach 1952–1954 kierownik działów produkcji rafinerii. 17 VI 1953 r. wezwany służbowo do lokalu RO i po tzw. rozmowie operacyjnej został zwerbowany do tajnej współpracy z UB przez kierownika RO chor. Stanisława Pietruchę jako rezydent o pseudonimie „Giewont”. Jak pisał w raporcie chor. Pietrucha, został „zwerbowany na podstawie uczuć patriotycznych”, ponieważ już wcześniej składał do RO „doniesienia obywatelskie”. W latach 1953–1955 wykorzystywany operacyjnie jako rezydent „Giewont” przez RO przy Rafinerii Jedlicze m.in. do zabezpieczenia operacyjnego działów produkcyjnych, tj. destylacji ropnej, destylacji olejowej i destylacji asfaltowej, oraz inwigilacji kierowników innych działów produkcyjnych i laboratorium. Jego zadaniem była również obsługa sieci informatorów przekazanych na jego kontakt przez RO w podległych mu służbowo oddziałach produkcyjnych. Współpraca z UB musiała układać się bardzo dobrze, bo już 1 IV 1954 r. został awansowany na stanowisko dyrektora zakładu. 10 I 1955 r. wyeliminowany z czynnej sieci agenturalno-informacyjnej, gdyż – jak pisał kierownik RO chor. Wiesław Śmietana – „został przeniesiony z podrzędnego stanowiska na stanowisko kierownicze – jako dyrektor Rafinerii Jedlicze”. W 1955 r. złożył egzamin przed Państwową Komisją Weryfikacyjną przy Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie na stopień inżyniera w zakresie technologii ropy naftowej. Stanowisko dyrektora rafinerii zajmował do 31 V 1967 r. Następnie jako zasłużony działacz PZPR został wybrany na przewodniczącego Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Krośnie, funkcję tę sprawował w latach 1967–1969. Później przebywał na rencie. Zmarł 27 VI 1984 r. i został pochowany na cmentarzu w Jedliczu (AIPN Rz, 00124/1396, Teczka personalna rezydenta o pseudonimie „Giewont”; AIPN Rz, 00112/1, Kartoteka ogólnoinformacyjna WUSW w Rzeszowie z lat 1944–1990, Karta ewidencyjna dotycząca Juliana Kowalczyka, k. 2103; T. Janik, *Rafineria Nafty Jedlicze SA...*, s. 165–166).

⁷³ AIPN Rz, 00124/1396, Teczka personalna rezydenta o pseudonimie „Giewont”, Raport kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do szefa WUBP w Rzeszowie o zwerbowaniu rezydenta o pseudonimie „Giewont”, 17 VI 1953 r., s. 4–5.

⁷⁴ Bolesław Węklar, ur. 7 IX 1928 r. w Kołaczycach, pow. jasielski, członek PZPR. Szkołę powszechną ukończył w Potoku. Następnie kształcił się w Szkole Handlowej i Liceum Ogólnokształcącym w Krośnie. W latach 1949–1952 odbył służbę wojskową, którą ukończył w stopniu kaprala. 23 III 1951 r. zwerbowany do współpracy z Informacją Wojskową Garnizonu Katowice jako tajny informator o pseudonimie „Natasza”. W latach 1951–1952 wykorzystywany operacyjnie przez Informację Wojskową do rozpracowania „wrogiej działalności” w jednostkach, w których pełnił służbę. Po zwolnieniu do rezerwy w końcu 1952 r. zatrudnił się w Rafinerii Jedlicze jako pracownik umysłowy w dziale inwestycji. Od 15 II 1953 r. sprawował funkcję sekretarza Rady Zakładowej Związku Zawodowego Górników w jedlickiej rafinerii. 24 IV 1953 r. przekazany przez Informację Wojskową na stan RO przy rafinerii. W latach 1953–1954

„X-120”⁷⁵. RO utrzymywał też kontakt z Komitetem Zakładowym PZPR – w porozumieniu i za zgodą jej sekretarza oraz po ustaleniu treści z szefem PUBP w Krośnie kierownik RO informował organizację partyjną o przejawach wrogiej działalności na terenie jedlickiej rafinerii⁷⁶.

Niezależnie od działań RO Referat IV PUBP w Krośnie i Wydział IV, a później Wydział IX WUBP w Rzeszowie tworzyły w konkretnych sprawach i rozpracowaniach własną sieć agenturalną w obiektach jego działania⁷⁷. Także sprawy prowadzone przez RO, które wykraczały poza możliwości operacyjne tej jednostki, miały być przejmowane przez PUBP lub poszczególne sekcje Wydziału IV WUBP, względnie prowadzone wspólnie z RO⁷⁸. Od 1953 r. w myśl instrukcji MBP dążono do ulepszenia koordynacji działań RO z PUBP nad rozpracowaniem figurantów zatrudnionych w zakładach przemysłowych, a zamieszkałych na terenach rozpracowywanych przez poszczególne PUBP. W szczególności chodziło o koordynację działań RO z referentami przy kierownictwach PUBP i referentami gminnymi, tak aby polepszyć przepływ informacji pomiędzy RO i PUBP dotyczących osób, które pozostawały w zainteresowaniu tych jednostek operacyjnych⁷⁹.

Rozpoznanie tzw. wrogich środowisk funkcjonariusze jedlickiego RO przeprowadzali na podstawie akt personalnych osób zatrudnionych w rafinerii, kartotek

---

wykorzystywany operacyjnie jako informator o pseudonimie „X-120” przez RO przy rafinerii. 8 IV 1954 r. wyeliminowany z czynnej sieci agenturalno-informacyjnej, gdyż – jak pisał referent RO st. sierż. Wiesław Śmietana – „jako aktywny członek partii PZPR został wysunięty na sekretarza Rady Zakładowej przy rafinerii i ze względu na charakter zajmowanego stanowiska nie posiada możliwości rozpracowania wrogiego elementu”. W latach 1954–1959 studiował w Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, gdzie uzyskał tytuł magistra inż. w zakresie eksploatacji ropy i gazu. Od 1960 r. pracował na stanowisku kierownika Wydziału Gazoliniarni, Stabilizacji Gazoliny, Rafinacji Benzyny i Nafty. W latach 1964–1966 pełnił funkcję sekretarza ekonomicznego KP PZPR w Krośnie. Następnie zastępca dyrektora ds. technicznych rafinerii (1966–1975). W styczniu 1975 r. awansował na stanowisko dyrektora rafinerii. Później po utworzeniu Podkarpackich Zakładów Rafineryjnych w Jasle objął funkcję zastępcy dyrektora ds. Rafinerii Nafty Jedlicze (1976–1980). Od 1 II 1981 r. pełnił ponownie funkcję dyrektora Rafinerii Jedlicze. Stanowisko to zajmował do śmierci. Zmarł 21 II 1982 r. i został pochowany na cmentarzu w Jedliczu. (AIPN Rz, 00124/1061, Teczka personalna informatora o pseudonimie „X-120”; T. Janik, *Rafineria Nafty Jedlicze SA...*, s. 166–167; J. Dorynek, *Wspomnienie w 30-stą rocznicę śmierci Dyrektora Rafinerii Nafty Jedlicze Mgr inż. Bolesława Węklara*, „Biuletyn Gminne Wieści. Biuletyn informacyjny Gminy Jedlicze” 2012, nr 5 (89), s. 6–7).

⁷⁵ AIPN Rz, 00124/1061, Teczka personalna informatora o pseudonimie „X-120”, Raport szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie o wyłączeniu z sieci agenturalnej informatora o pseudonimie „X-120”, 2 III 1954 r., s. 9.

⁷⁶ AIPN Po, 06/303, t. 77, Zarządzenia centralne MBP z 1949 r., Instrukcja o pracy referatów ochrony, 13 IX 1949 r., k. 119.

⁷⁷ *Ibidem*, Zakres pracy i kompetencje referatów ochrony, 12 IX 1949 r., k. 105.

⁷⁸ AIPN Rz, 04/319, Pisma instrukcyjne MBP z lat 1944–1954, Pismo zastępcy dyrektora Departamentu IV MBP w Warszawie do szefa WUBP w Rzeszowie dla naczelnika Wydziału IV, 19 IV 1952 r., s. 170–171.

⁷⁹ AIPN Rz, 04/313, Pisma instrukcyjne z WUBP w Rzeszowie za lata 1944–1954 oraz WUdsBP/KW MO w Rzeszowie za lata 1956–1958, Pismo szefa WUBP w Rzeszowie do szefów PUBP i kierowników RO województwa rzeszowskiego, 18 V 1953 r., s. 60–61.

osób ujawnionych znajdujących się w PUBP w Krośnie i WUBP w Rzeszowie oraz na podstawie informacji otrzymanych od sieci agenturalnej i sieci kontaktów poufnych⁸⁰. W wyniku działań operacyjnych prowadzonych przez RO już w ciągu kilku pierwszych tygodni bezpieczeństwa rozpoznała „wrogie środowisko” w jedlickiej rafinerii. W sprawozdaniu z początku maja 1952 r. referent RO st. sierż. Wiesław Śmietana charakteryzował je następująco: „Po przeanalizowaniu doniesień agenturalnych i materiałów oficjalnych stwierdzono, że w rafinerii prawica PPS (WRN) przeniknęła w szeregi partii PZPR i w bardzo zamaskowany sposób prowadzi wrogą robotę, o czym świadczy to, że na kierowniczych stanowiskach są członkowie WRN i w dalszym ciągu są typowani na poważne stanowiska, np. kierownik personalny wspólnie z aktywem partii i dyrektorem typują w kadrach szczególnie członków WRN i wrogów obecnej rzeczywistości, jak to miało miejsce, że został wytypowany Jaracz Zenon, wróg obecnej rzeczywistości, na kierownika zaopatrzenia, oraz Gunia Walenty⁸¹, członek WRN, również wytypowany na kierownicze stanowisko. Jak również [członkowie WRN] są otaczani opieką przez aktyw partyjny i dyrektora i często zostają awansowani

⁸⁰ AIPN Po, 06/303, t. 77, Zarządzenia centralne MBP z 1949 r., Instrukcja o pracy referatów ochrony, 13 IX 1949 r., k. 112.

⁸¹ Walenty Gunia, ur. 8 II 1914 r. w Brzezówce, pow. jasielski, członek PPS, PZPR. Szkołę powszechną i trzyletnią szkołę handlową ukończył w Jaśle. W latach 1937–1938 odbył służbę wojskową w 86. pp. Podczas służby ukończył szkołę podoficerską w stopniu kaprala rez. Po zwolnieniu do rezerwy od 1938 r. zatrudniony w kopalni Jaszczew jako pracownik fizyczny. W sierpniu 1939 r. zmobilizowany. Brał udział w wojnie obronnej we wrześniu 1939 r. w szeregach 53. pp strzelców kresowych 11. Karpackiej Dywizji Piechoty Armii „Kraków”. Po zakończeniu działań wojennych uniknął niewoli i powrócił w rodzinne strony. W latach 1940–1946 pomocnik obsługi stacji pomiarów gazów w kopalni Roztoki. Od 1943 r. działał w konspiracji PPS-WRN „Podkarpacie” pod pseudonimem „Waligóra”. Był członkiem grupy sabotażowej i łącznikiem organizacyjnym. Brał również udział w działaniach partyzanckich. Od 1947 r. zatrudniony w gazolinii w Roztokach jako destylator. W 1948 r. skierowany do Technikum Naftowego w Krośnie, które ukończył w 1950 r. W tym też roku zatrudnił się w Rafinerii Jedlicze jako asystent kierownika Wydziału Produkcji. Później pracował na stanowisku kierownika działu pracy i płacy. 27 IV 1953 r. w drodze z rafinerii do domu w okolicach stacji kolejowej został „tajnie zdjęty”, tj. uprowadzony, przez kierownika RO chor. Stanisława Pietruchę i doprowadzony do domu referenta RO chor. Wiesława Śmietany w Borku. Tam po przesłuchaniu został zwerbowany na podstawie „materiałów kompromitujących” do współpracy z UB przez chor. Pietruchę jako informator o pseudonimie „Wicek”. W latach 1953–1955 wykorzystywany operacyjnie przez RO przy Rafinerii Jedlicze do rozpracowania i inwigilacji pracowników administracji zakładu, w tym m.in. Anny Ciołkosz i jej męża Kazimierza. 12 II 1955 r. wyeliminowany z czynnej sieci agenturalno-informacyjnej, gdyż – jak pisał kierownik RO chor. Wiesław Śmietana – „pozostaje aktywnym członkiem partii PZPR i obecnie nie tkwi w żadnym rozpracowaniu środowiskowym”. W latach 1955–1960 pracował na stanowisku kierownika Wydziału Produkcji rafinerii, a w latach 1960–1967 był dyrektorem technicznym. Od 1976 r. zatrudniony w Podkarpackich Zakładach Rafineryjnych w Jaśle na stanowisku głównego inżyniera. W 1979 r. przeszedł na emeryturę (AIPN Rz, 0084/125, t. 1–2, Teczka personalna i pracy informatora o pseudonimie „Wicek”; AIPN Rz, 00146/1, Kartoteka ogólnoinformacyjna WUSW w Krośnie z lat 1944–1990, Karta ewidencyjna dotycząca Walentego Guni, k. 773; T. Janik, *Rafineria Nafty Jedlicze SA...*, s. 104–107).

i odznaczani za wydatną pracę, a nie awansuje się tych, którzy faktycznie zasługują, co wzbudza niezadowolenie wśród robotników⁸².

Według ustaleń RO tzw. główną bazą wrogiej działalności byli zatrudnieni w jedlickiej rafinerii żołnierze AK i działacze PPS-WRN, którzy „przeniknęli w szeregi PZPR w czasie zjednoczenia i prowadzą wrogą działalność, zasłaniając się legitymacją partyjną”⁸³. 15 września 1954 r. w rafinerii zatrudnionych było łącznie 487 pracowników, w tym w administracji pracowały 142 osoby, a przy produkcji 345. W tej liczbie członkami PZPR było 288 pracowników. Według danych operacyjnych RO w rafinerii podjęło pracę 22 byłych żołnierzy AK i 28 działaczy PPS-WRN oraz dziewięć osób „utrzymujących kontakty z zagranicą”⁸⁴.

Wśród najczęściej notowanych przez RO tzw. wrogich aktów przedstawiciele załogi rafinerii można wymienić, używając terminologii komunistycznej bezpieki, przede wszystkim: „szerzenie wrogiej propagandy”, słuchanie audycji Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa, Głosu Ameryki i Sekcji Polskiej BBC, rozpijanie załogi robotniczej, o co podejrzewano „elementy wywodzące się z byłych organizacji PPS-WRN i AK”, kradzieże narzędzi i metali kolorowych, sabotaż przy budowie nowych inwestycji i bieżącej produkcji, zaniedbywanie obowiązków służbowych i wynikające z tego awarie, fałszowanie analiz produktów rafineryjnych, wynoszenie poza teren zakładu dokumentów służbowych oraz szpiegostwo⁸⁵.

Dla zapobieżenia „wrogim wystąpieniom” załogi jedlickiej rafinerii RO w latach 1952–1955 zarejestrował w ewidencji operacyjnej Wydziału II WUBP w Rzeszowie i prowadził 179 teczek agenturalno-ewidencyjnych, których figurantami byli pracownicy zakładu jako „element wrogi i podejrzany o wrogą działalność”⁸⁶. Wśród osób inwigilowanych przez bezpiekę w ramach tych spraw zdecydowaną większość stanowili zatrudnieni w rafinerii żołnierze AK, np. Jan Suski⁸⁷, księgowy biura księgowości

---

⁸² AIPN Rz, 04/181, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1952 r., Sprawozdanie miesięczne Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty w Jedliczu do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie za okres 1 IV – 30 IV 1952 r., 4 V 1952 r., k. 200.

⁸³ AIPN Rz, 04/183, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1954 r., Sprawozdanie z pracy Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze do naczelnika Wydziału IX WUBP w Rzeszowie za okres 1 I – 15 IX 1954 r., 21 IX 1954 r., k. 278.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ AIPN Rz, 04/183, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1954 r., Sprawozdanie Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty w Jedliczu do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie za okres 1 I – 1 X 1954 r., 5 X 1954 r., k. 281–287.

⁸⁶ *Ibidem*, Sprawozdanie referenta Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do naczelnika Wydziału IX WUBP w Rzeszowie za okres 1 II – 10 II 1954 r., 10 II 1954 r., k. 51.

⁸⁷ Jan Suski, ur. 29 VIII 1916 r. w Tokach, pow. jasielski. Absolwent gimnazjum w Krakowie. W okresie okupacji niemieckiej żołnierz AK. Od 1948 r. zatrudniony w Rafinerii Jedlicze początkowo jako pianista, następnie księgowy i kierownik sekcji kosztów. Od 1968 r. pracował na stanowisku kierownika planowania, a później kierownika produkcji i kierownika działu raportowania rafinerii. W 1981 r. objął stanowisko kierownika zaopatrzenia. W 1982 r. przeszedł na emeryturę (T. Janik, *Rafineria Nafty Jedlicze SA...*, s. 140).

finansowej, oraz działacze PPS-WRN, m.in. Franciszek Machnik⁸⁸, Franciszek Pawłowski, Franciszek Wodziński i Jan Ginalski⁸⁹.

RO realizował również jedną sprawę wstępną agenturalnego rozpracowania o kryptonimie „Chemik”, której głównymi figurantami byli: kierowniczka laboratorium rafinerii Anna Ciołkosz⁹⁰, podejrzewana o „dokonywanie sabotażu biernego w pracy i szpiegostwo”⁹¹, oraz jej mąż Kazimierz Ciołkosz⁹², który nie pracował

⁸⁸ Franciszek Machnik, ur. 15 VIII 1891 r. w Polance (obecnie dzielnica Krosna), członek PZPR. Szkołę powszechną i zawodową ukończył w Krośnie. Brał udział w I wojnie światowej, walcząc w armii austro-węgierskiej. Pod koniec 1915 r. dostał się do niewoli rosyjskiej. Do kraju wrócił w 1918 r. i zgłosił się do odrodzonego Wojska Polskiego. Po demobilizacji od 1919 r. zatrudnił się w Rafinerii Jedlicze jako ślusarz. W latach 1945–1958 pracował na stanowisku kierownika warsztatu mechanicznego rafinerii. Zmarł w 1972 r. i został pochowany na cmentarzu w Polance (T. Janik, *Rafineria Nafty Jedlicze SA...*, s. 170–171).

⁸⁹ AIPN Rz, 04/183, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1954 r., Sprawozdanie Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie za okres I I – I X 1954 r., 5 X 1954 r., k. 286, 289; *ibidem*, Meldunek kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do szefa PUBP w Krośnie, 24 IV 1954 r., k. 120; AIPN Rz, 04/184, Sprawozdania z pracy PUdsBP i Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Krośnie z lat 1955–1957, Meldunek specjalny kierownika PUdsBP w Krośnie do naczelnika Wydziału IV WUdsBP w Rzeszowie o przebiegu realizacji zarządzenia nr 03/55 i 04/54 odnośnie do likwidacji RO, 28 II 1955 r., k. 34.

⁹⁰ Anna Ciołkosz (z domu Fries), ur. 16 V 1912 r. w Polance (obecnie dzielnica Krosna), bezpartyjna, narodowości żydowskiej, absolwentka Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu Jagiellońskiego, magister filozofii. W latach 1942–1944 ukrywała się w domu i zabudowaniach gospodarczych Kazimierza Ciołkosza w Zręcinie oraz u jego krewnych i znajomych. Po wojnie, prawdopodobnie w 1945 r., wyszła za niego za mąż. Od 1948 r. zatrudniona w Rafinerii Jedlicze, początkowo na stanowisku laboranta-technologa, a od 1950 r. kierownika laboratorium. Na tym stanowisku pracowała z przerwami do przejścia na emeryturę w 1974 r. W latach 1952–1955 inwigilowana i rozpracowywana przez RO przy Rafinerii Jedlicze oraz PUBP w Krośnie. Dokumenty dotyczące jej inwigilacji zostały zniszczone przez SB zgodnie z protokołem nr 58/83 w 1983 r. Zmarła w 1990 r., pochowana na cmentarzu komunalnym w Jedliczu (AIPN Rz, 0198/59, Protokół brakowania akt operacyjnych wraz z wykazem osób, na które zniszczono materiały, t. II, k. 61; AIPN Rz, 00147/1, Kartoteka zagadnieniowa WUSW w Rzeszowie z lat 1944–1990, Karta ewidencyjna dotycząca Anny Ciołkosz, k. 903; T. Janik, *Rafineria Nafty Jedlicze SA...*, s. 172; E. Rączy, *Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie 1939–1945*, Rzeszów 2008, s. 200–201; <https://sprawiedliwi.org.pl/pl/historie-pomocy/historie-pomocy-ciolkosz-kazimierz>).

⁹¹ AIPN Rz, 04/183, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1954 r., Meldunek kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do szefa PUBP w Krośnie, 24 IV 1954 r., k. 119; *ibidem*, Sprawozdanie Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do naczelnika Wydziału IX WUBP w Rzeszowie za okres I I – I X 1954 r., 5 X 1954 r., k. 286–287.

⁹² Kazimierz Ciołkosz, ur. 10 VII 1912 r. w Zręcinie, pow. krośnieński (bratanek Adama Ciołkosza, emigracyjnego działacza PPS), rolnik. W latach 1942–1944 ukrywał w swoim domu i w zabudowaniach gospodarczych wspomnianą Żydówkę Annę Fries. W 1943 r. aresztowany przez Gestapo za ukrywanie Żydów. W niewyjaśnionych okolicznościach po kilku dniach został zwolniony. W latach 1952–1955 inwigilowany i rozpracowywany przez RO przy Rafinerii Jedlicze oraz PUBP w Krośnie jako podejrzany o „współpracę z okupantem niemieckim – konfident Gestapo”. Dokumenty dotyczące jego inwigilacji zostały zniszczone przez SB zgodnie z protokołem nr 58/83 w 1983 r. W latach 1974–1976 ponownie inwigilowany i rozpracowywany przez Wydział III SB KW MO w Krośnie jako figurant kwestionariusza ewidencyjnego nr 388. Bezpieka podejrzewała go o „kontakty z pracownikiem ośrodka dywersji”. Dokumenty zniszczone

w zakładzie, ale podejrzewano go o „wrogie nastawienie do ówczesnej rzeczywistości”⁹³.

Oprócz ww. spraw RO prowadził jeszcze trzy sprawy rozpracowania środowiskowego, a mianowicie:

- Sprawę o kryptonimie „Kolektor”, w której ramach inwigilowano dziewięciu pracowników rafinerii, byłych członków PPS-WRN, m.in. Władysława Dudka, Stanisława Rybczyka i Józefa Jasińskiego. Wszyscy oni zatrudnieni byli bezpośrednio przy produkcji lub w administracji⁹⁴. Bezpieka podejrzewała ich o słuchanie Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa, Głosu Ameryki i Sekcji Polskiej BBC oraz prowadzenie „wrogiej propagandy” wśród załogi⁹⁵.
- Sprawę o kryptonimie „Mechanik”, w której ramach inwigilowano sześciu pracowników rafinerii, m.in. zatrudnionych w Warsztacie Mechanicznym – Franciszka Karamusa i Jana Berdechowskiego. Bezpieka podejrzewała ich także o słuchanie audycji Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa, Głosu Ameryki i Sekcji Polskiej BBC oraz „rozpowszechnianie wrogiej propagandy” wśród załogi⁹⁶.
- Sprawę o kryptonimie „Norma”, w której ramach inwigilowano i rozpracowywano pięciu pracowników zakładu, byłych żołnierzy AK, m.in. kierownika działu normowania Jana Klatkę, którego bezpieka podejrzewała o „utrzymywanie kontaktów z Aeroklubem w Krośnie i posiadanie zdjęć robionych z samolotu”, oraz pracowników działu planowania – Tomasza Bębna i Kazimierza Jastrzębia, których podejrzewano o słuchanie audycji Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa i systematyczne „rozsiewanie wrogiej propagandy wśród pracowników”⁹⁷.

---

w 1990 r. W 1992 r. Instytut Yad Vashem przyznał mu tytuł Sprawiedliwego wśród Narodów Świata. Zmarł w 2008 r. i został pochowany na cmentarzu komunalnym w Jedliczu (AIPN Rz, 0198/59, Protokół brakowania akt operacyjnych wraz z wykazem osób, na które zniszczono materiały, t. II, k. 62; AIPN Rz, 00147/1, Kartoteka zagadnieniowa WUSW w Rzeszowie z lat 1944–1990, Karta ewidencyjna dotycząca Kazimierza Ciołkosza, k. 698; AIPN Rz, 00154/1, Kartoteka odtworzeniowa WUSW w Rzeszowie, Krośnie i Przemyślu z lat 1944–1990, Karta ewidencyjna dotycząca Kazimierza Ciołkosza, k. 534; E. Rączy, *Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej...*, s. 87, 200–201; <https://sprawiedliwi.org.pl/pl/historie-pomocy/historie-pomocy-ciolkosz-kazimierz>).

⁹³ AIPN Rz, 04/182, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1953 r., Sprawozdanie miesięczne szefa PUBP w Krośnie do szefa WUBP w Rzeszowie za okres 1 IV – 1 V 1953 r., 4 V 1953 r., s. 130.

⁹⁴ AIPN Rz, 04/183, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1954 r., Sprawozdanie Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty w Jedliczu do naczelnika Wydziału IX WUBP w Rzeszowie za okres 1 I – 10 X 1954 r., 5 X 1954 r., k. 291.

⁹⁵ *Ibidem*, Meldunek kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do szefa PUBP w Krośnie, 24 IV 1954 r., k. 120.

⁹⁶ AIPN Rz, 04/182, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1953 r., Meldunek referenta Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do szefa PUBP w Krośnie, 7 XI 1953 r., k. 378; AIPN Rz, 04/183, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1954 r., Meldunek kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do szefa PUBP w Krośnie, 24 IV 1954 r., k. 119.

⁹⁷ AIPN Rz, 04/182, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1953 r., Sprawozdanie kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze do naczelnika Wydziału IX WUBP w Rzeszo-

Wynikiem prowadzenia przez RO spraw operacyjnych i agenturalno-śledczych były aresztowania pracowników jedlickiej rafinerii we współpracy z Referatem Śledczym PUBP w Krośnie. Oficerowie śledczy Referatu Śledczego delegowani byli również na teren zakładu w celu przesłuchania świadków zaistniałych zdarzeń⁹⁸. Zatrzymane osoby przewożono do aresztu śledczego PUBP w Krośnie, gdzie poddawane były śledztwu prowadzonemu przez oficerów śledczych tamtejszego Referatu Śledczego.

Jesienią 1952 r. RO we współpracy z PUBP w Krośnie zatrzymał dwie osoby. Pierwszą był Marian Gorczyca⁹⁹, zatrudniony w biurze księgowości dyrekcji jedlickiej rafinerii, aresztowany 18 października 1952 r. Powodem jego zatrzymania było „rozpowszechnianie wrogiej propagandy poprzez wiece polityczne, podczas których szkalał dostojników państwowych, i w okresie prowadzonej akcji przedwyborczej przeciwstawiał się ordynacji wyborczej, przejawiając wrogą działalność”¹⁰⁰. Jak ocenił RO, w związku z jego zatrzymaniem „sytuacja na obiekcie zupełnie się polepszyła, równocześnie odniosło to pewien efekt polityczny, gdyż przeciętni robotnicy są z tego zadowoleni”¹⁰¹. Drugim aresztowanym był Karol Koszalinik¹⁰², zatrudniony jako pomocnik destylatora na Wydziale Destylacji Ropnej, zatrzymany 24 listopada 1952 r. Głównym powodem jego aresztowania było podejrzenie o „dokonanie zmieszania produktu paliwa motorowego poprzez wpuszczenie go do niewłaściwego zbiornika”¹⁰³. Śledztwo w obu sprawach prowadził Referat Śledczy PUBP w Krośnie

---

wie za okres 1 VIII – 31 VIII 1953 r., 29 VIII 1953 r., s. 286; *ibidem*, Meldunek referenta Referatu Ochrony Rafinerii Nafty Jedlicze do szefa PUBP w Krośnie, 7 XI 1953 r., s. 378.

⁹⁸ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy Referatu Śledczego PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału Śledczego WUBP w Rzeszowie za okres 1 – 28 II 1953 r., 28 II 1953 r., s. 93–94; AIPN Rz, 04/183, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1954 r., Sprawozdanie z pracy Referatu Śledczego PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału Śledczego WUBP w Rzeszowie za styczeń 1954 r., 30 I 1954 r., k. 28.

⁹⁹ Marian Gorczyca, ur. 18 VIII 1913 r. w Jaśle, księgowy, więzień obozów koncentracyjnych w III Rzeszy, podporucznik PSZ na Zachodzie. 18 X 1952 r. zatrzymany pod zarzutem „znieważenia prezydenta PRL i rozpowszechnianie wrogiej propagandy”. Po śledztwie przeprowadzonym przez Referat Śledczy PUBP w Krośnie 20 XII 1952 r. Delegatura Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym w Rzeszowie skazała go na 18 miesięcy więzienia. Na podstawie amnestii karę skrócono mu o połowę (C. Nowak, W. Syrek, *Więźniowie aresztu śledczego PUBP w Krośnie oraz osoby represjonowane przez sowieckie organy bezpieczeństwa w latach 1944–1956 z terenu powiatu krośnieńskiego*, „Dzieje Podkarpacia” (Krosno) 2003, t. 7: *Areszt śledczy PUBP w Krośnie i jego więźniowie (na tle działań antykomunistycznego podziemia w powiecie krośnieńskim w latach 1944–1956)*, red. J. Gancarski, s. 133).

¹⁰⁰ AIPN Rz, 04/181, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1952 r., Sprawozdania kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty w Jedliczu do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie za okres 20 IX – 31 X 1952 r., 31 X 1952 r., k. 332–333.

¹⁰¹ *Ibidem*, k. 332.

¹⁰² Karol Koszalinik, ur. 7 II 1920 r. w Chlebnej, pow. krośnieński, członek PZPR. 24 XI 1952 r. zatrzymany pod zarzutem „niedopełnienia obowiązków służbowych” i spowodowanie awarii. Po śledztwie przeprowadzonym przez Referat Śledczy PUBP w Krośnie 23 I 1953 r. Sąd Powiatowy w Krośnie skazał go na 3 miesiące więzienia (AIPN Rz, 50/30, Terminarz spraw prowadzonych przez PUBP w Krośnie z lat 1946–1954, k. 57; AIPN Rz, 50/83, Repertorium spraw śledczych PUBP w Krośnie z lat 1947–1954, k. 24).

¹⁰³ AIPN Rz, 04/181, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1952 r., Sprawozdania kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie za okres 30 XI – 31 XII 1952 r., 29 XII 1952 r., k. 404.

i Prokuratura Powiatowa w Krośnie. W obu przypadkach zapadły wyroki. Mariana Gorczycę Delegatura Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym w Rzeszowie skazała na półtora roku więzienia, a Karolowi Koszalnikowi Sąd Powiatowy w Krośnie wymierzył karę trzech miesięcy więzienia¹⁰⁴.

RO o każdym nagłym wypadku dywersji, pożaru czy awarii natychmiast zawiadamiał telefonicznie, a także przysyłał specjalny raport o przyczynach i przebiegu wypadku do szefa PUBP w Krośnie i naczelnika Wydziału IV/IX WUBP w Rzeszowie¹⁰⁵. Po zaistnieniu w rafinerii awarii, wypadku lub dywersji RO niezwłocznie przystępował do działań zmierzających do rozpracowania i wykrycia sprawców tych zdarzeń. Inicjował czynności śledcze poprzez zabezpieczenie ewentualnych śladów przestępstwa, wynotowywał nazwiska wszystkich osób, które pracowały lub chwilowo znajdowały się na miejscu wypadku, przesłuchiwał świadków i osoby podejrzane, w wyjątkowych okolicznościach zatrzymywał i przekazywał do Referatu Śledczego PUBP w Krośnie tych podejrzanych, którzy znajdowali się już w materiałach RO i zachodziła obawa, że mogą zbiec lub starać się zatuszować ewentualny swój udział w wypadku, oraz powierzał zbadanie okoliczności wypadku zaufanym specjalistom¹⁰⁶.

W grudniu 1952 r. RO odnotował wystąpienie dwóch awarii w jedlickiej rafinerii, mianowicie 6 grudnia uległ uszkodzeniu dach zbiornika RB-5 przeznaczonego do etylizacji benzyny, a 11 grudnia doszło do awarii na oddziale stabilizacji gazoliny, co mogło doprowadzić do wybuch gazów. W obu przypadkach śledztwo w tych sprawach prowadził Referat Śledczy PUBP w Krośnie wraz z miejscowym RO¹⁰⁷.

W marcu 1953 r. RO wraz z Referatem Śledczym PUBP w Krośnie prowadził dochodzenie w sprawie uszkodzenia cysterny kolejowej wypełnionej gazoliną. Na miejscu zdarzenia przybył oficer śledczy z prokuratorem Prokuratury Powiatowej z Krośna. W wyniku przeprowadzonego dochodzenia i przesłuchania świadków ustalono, że do uszkodzenia wagonu-cysterny doszło w trakcie przetaczania składu. Główną przyczyną wypadku było niedopełnienie obowiązków służbowych przez pracowników, a w szczególności niedokładne zahamowanie wagonów, co spowodowało ich ruch pod własnym ciężarem i zaczepienie o cysternę. W sprawie tej nie zdołano jednak ustalić winnych, dlatego przekazano ją do RO w celu kontynuacji dochodzenia¹⁰⁸.

W połowie 1953 r. Referat Śledczy PUBP w Krośnie wraz z RO prowadził dwie sprawy agenturalno-śledcze przeciwko pracownikom rafinerii zatrudnionym na stano-

¹⁰⁴ AIPN Rz, 50/83, Repertorium spraw śledczych PUBP w Krośnie z lat 1947–1954, k. 23–24.

¹⁰⁵ AIPN Po, 06/303, t. 77, Zarządzenia centralne MBP z 1949 r., Instrukcja o pracy referatów ochrony, 13 IX 1949 r., k. 122.

¹⁰⁶ *Ibidem*, k. 114.

¹⁰⁷ AIPN Rz, 04/181, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1952 r., Sprawozdanie Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie za okres 30 XI – 31 XII 1952 r., 29 XII 1952 r., k. 402–403.

¹⁰⁸ AIPN Rz, 04/183, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1954 r., Sprawozdanie z pracy Referatu Śledczego PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału Śledczego WUBP w Rzeszowie za marzec 1954 r., 30 III 1954 r., k. 85.

wiskach kierowniczych. Pierwsza dotyczyła kierownika oddziału destylacji benzyny Antoniego Sarneckiego¹⁰⁹, którego podejrzewano „o spowodowanie w grudniu 1952 r. wysadzenia małego zbiorniczka odoliwiaczy”. Druga sprawa dotyczyła kierownika oddziału budowlanego Edwarda Bylicy, podejznanego o „niedopełnienie swoich obowiązków służbowych w budownictwie”¹¹⁰. Obie sprawy z braku dostatecznych dowodów winy nie zakończyły się zatrzymaniem ww. osób.

W pierwszych trzech kwartałach 1954 r. RO odnotował po jednym przypadku sabotażu i szkodnictwa, trzy awarie oraz jedenaście przypadków tzw. wrogiej propagandy wśród załogi zakładu¹¹¹. Według raportów RO liczby te były porównywalne z tym samym okresem 1953 r. Bezpieka nie stwierdziła wzrostu przypadków „wrogiej propagandy”, jednak odnotowała zmianę jej formy, ponieważ w latach poprzednich miała być „szerzona w dużych skupiskach robotniczych, natomiast obecnie (jak podaje agentura) wróg korzysta najchętniej z rozmów w cztery oczy, co jest trudne do udokumentowania”¹¹².

Stwierdzony przez RO przypadek sabotażu miał mieć miejsce 18 kwietnia 1954 r. i polegał na przerwie w dostawie prądu z powodu awarii linii wysokiego napięcia z elektrowni w Męcince. Przerwanie linii nastąpiło na pierwszym słupie od transformatora w miejscowości Jaszczew. W tym czasie turbiny prądotwórcze rafinerii znajdowały się w remoncie i nie mogły zasiląć zakładu w prąd. Przerwa w dostawie prądu trwała od godz. 6.30 do 15.15 i spowodowała zatrzymanie produkcji oraz duże straty finansowe¹¹³.

Jeżeli chodzi o przypadki awarii w rafinerii, to RO w pierwszych trzech kwartałach 1954 r. odnotował trzy awarie. 9 marca 1954 r. doszło do uszkodzenia cysterny kolejowej z gazoliną oraz lokomotywy służącej do przetaczania wagonów. W tym samym okresie nastąpiło zerwanie rurociągów biegnących ponad torami kolejowymi przez przejeżdżającą pod nimi cysternę. W drugim kwartale 1954 r. doszło zaś do wycieku 400 kg kwasu siarkowego na oddziale rafinacji¹¹⁴.

---

¹⁰⁹ Antoni Sarnecki, ur. 2 I 1925 r. w Borku (obecnie dzielnica Jedlicza). W Rafinerii Jedlicze zatrudniony od 1945 r. jako laborant. W 1947 r. ukończył Państwowe Technikum Chemiczne w Bytomiu. Następnie pracował na stanowisku asystenta głównego inżyniera, a później jako kierownik oddziałów gazowo-gazolinowych i Wydziału Produkcji. Zmarł 19 IX 1979 r. i został pochowany na cmentarzu w Jedliczu (T. Janik, *Rafineria Nafty Jedlicze SA...*, s. 173).

¹¹⁰ AIPN Rz, 04/182, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1953 r., Sprawozdanie z pracy Referatu Śledczego PUBP w Krośnie do naczelnika Wydziału Śledczego WUBP w Rzeszowie za czerwiec 1953 r., 29 VI 1953 r., s. 212–213.

¹¹¹ AIPN Rz, 04/183, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1954 r., Sprawozdanie z pracy Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze do naczelnika Wydziału IX WUBP w Rzeszowie za okres 1 I – 15 IX 1954 r., 21 IX 1954 r., k. 276.

¹¹² *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze do naczelnika Wydziału IX WUBP w Rzeszowie za okres 1 I – 15 IX 1954 r., 21 IX 1954 r., k. 276.

¹¹³ *Ibidem*, Sprawozdanie awaryjne kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do naczelnika Wydziału IX WUBP w Rzeszowie za okres 1–30 IV 1954 r., 6 V 1954 r., k. 106–107.

¹¹⁴ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze do naczelnika Wydziału IX WUBP w Rzeszowie za okres 1 I – 15 IX 1954 r., 21 IX 1954 r., k. 277.

RO przy jedlickiej rafinerii składał ze swojej pracy dziesięciodniowe i miesięczne sprawozdania do naczelnika Wydziału IV, a później Wydziału IX WUBP w Rzeszowie. W sprawozdaniach tych znajdowały się informacje o najważniejszych wydarzeniach na terenie zakładu. Sprawozdania dziesięciodniowe zawierały zwięzłe informacje statystyczne dotyczące m.in. pracowników operacyjnych RO, liczby dni roboczych spędzonych poza zakładem, stanu sieci agenturalnej, liczby kandydatów do nowych werbunków, liczby odbytych spotkań z agenturą, otrzymanych doniesień czy agentury przypadającej na jednego pracownika operacyjnego, liczby osób do rozpracowania agenturalnego, liczby ważniejszych doniesień tzw. zaczepnych oraz zwięzły opis działań operacyjnych prowadzonych przez RO w tym okresie¹¹⁵. Sprawozdania miesięczne były bardziej szczegółowe i obejmowały zazwyczaj analizy stanu sieci agenturalnej i pracy z nią, opisy wrogich wystąpień mających miejsce w rafinerii, w tym statystyki awarii, aktów dywersji, pożarów, strajków i wystąpień antypaństwowych, informacje o sytuacji polityczno-gospodarczej i wykonaniu planów produkcji, statystykę spraw prowadzonych przez RO, w tym spraw zrealizowanych i przekazanych innym jednostkom operacyjnym, oraz informacje o wykonaniu miesięcznego planu pracy z okresu sprawozdawczego i o stanie etatowym jednostki¹¹⁶.

W okresie komunistycznych świąt państwowych, tj. 1 maja i 22 lipca, w celu zapobieżenia „aktom dywersji i sabotażu zmierzającym do zakłócenia przebiegu uroczystości i wyrządzenia poważnych strat gospodarce narodowej” wprowadzano we wszystkich RO stan wzmożonej czujności, mobilizacji oraz wzmocniano ochronę operacyjną i zewnętrzną obiektów gospodarczych. 7–10 dni przed oraz 7–10 dni po dniach świątecznych ogłaszano „pogotowie operacyjne”, mobilizując całą dostępną sieć agenturalno-informacyjną, wprowadzano dyżury operacyjne w wydziałach IV WUBP oraz RO. Delegowano również do RO pracowników operacyjnych z PUBP i WUBP¹¹⁷.

W RO przy jedlickiej rafinerii przed i po wspomnianych świętach wprowadzano dyżury dla pracowników RO, którzy przeprowadzali kontrole nocne czujności Straży Przemysłowej i Straży Pożarnej oraz próbne alarmy gotowości. Wydawano również zarządzenia o „schowaniu przez pracowników administracji maszyn do pisania

---

¹¹⁵ AIPN Rz, 04/182, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1953 r., Sprawozdanie Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze do naczelnika Wydziału IX WUBP w Rzeszowie za okres 1–10 XII 1953 r., 9 XII 1952 r., s. 389–390; AIPN Rz, 04/183, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1954 r., Sprawozdanie kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze do naczelnika Wydziału IX WUBP w Rzeszowie za okres 10–20 IV 1954 r., 20 IV 1954 r., k. 117–118.

¹¹⁶ AIPN Rz, 04/181, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1952 r., Sprawozdanie miesięczne Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie za okres 1 IV – 30 IV 1952 r., 4 V 1952 r., s. 198–201; *ibidem*, Sprawozdanie kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie za okres 30 XI – 31 XII 1952 r., 29 XII 1952 r., s. 401–408.

¹¹⁷ AIPN Rz, 04/319, Pisma instrukcyjne MBP z lat 1944–1954, Pismo dyrektora Departamentu IV MBP w Warszawie do szefa WUBP w Rzeszowie, 10 VII 1950 r., s. 47–49.

do szaf”, jak i o zamykaniu pomieszczeń biurowych. W tych okresach pracownicy RO przeprowadzali kontrole w biurach oraz we wszystkich działach produkcyjnych, informując dyrekcję i sekretarza KZ PZPR o dostrzeżonych nieprawidłowościach¹¹⁸. Ponadto RO przeprowadzał kontrole stanu zabezpieczenia obiektów rafinerii przed rozpoczęciem każdego okresu zimowego¹¹⁹.

Stan „pogotowia operacyjnego” RO ogłosił również na początku marca 1953 r. po śmierci Józefa Stalina. Wówczas to zintensyfikowano działania operacyjne z użyciem posiadanej agentury wśród załogi, rejestrując wszelkie „wrogie wystąpienia” i przejawy „wrogiej propagandy”. Przeprowadzono także kontrole nocne pełnienia służby przez Straż Przemysłową i Straż Pożarną. Kontrolni poddano pracę poszczególnych działów produkcyjnych, by ustalić, czy „praca jest należycie wykonywana”¹²⁰.

W wyjątkowych przypadkach kierowników RO jako doświadczonych pracowników operacyjnych wykorzystywano poza terenem jedlickiej rafinerii. Uczestniczyli oni wraz z funkcjonariuszami PUBP w Krośnie m.in. w operacjach likwidacji tzw. grup bandyckich oraz ujęcia ukrywających się „bandytów”¹²¹.

W listopadzie 1954 r. RO przy Rafinerii Jedlicze przeniesiono do budynku PUBP w Krośnie, a w lutym 1955 r. w wyniku reorganizacji aparatu bezpieczeństwa komórka ta została zlikwidowana¹²². Dalsze działania operacyjne wobec Rafinerii Jedlicze prowadził Referat IV PUdsBP w Krośnie¹²³, a po jego likwidacji na przełomie lat 1956 i 1957 – Referat ds. Bezpieczeństwa KP MO w Krośnie.

---

¹¹⁸ AIPN Rz, 04/183, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1954 r., Meldunek kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do szefa PUBP w Krośnie, 24 IV 1954 r., k. 119–120; *ibidem*, Meldunek kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do szefa PUBP w Krośnie, 15 VII 1954 r., k. 220–222.

¹¹⁹ AIPN Rz, 04/181, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1952 r., Meldunek specjalny kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie, 11 XI 1952 r., k. 338–339.

¹²⁰ AIPN Rz, 04/182, Sprawozdania z pracy PUBP w Krośnie z 1953 r., Sprawozdanie kierownika Referatu Ochrony przy Rafinerii Jedlicze do naczelnika Wydziału IX WUBP w Rzeszowie za okres 2 III – 9 III 1953 r., 9 III 1953 r., s. 57–58.

¹²¹ AIPN Rz, 04/77, Sprawozdania z pracy Wydziału IV WUBP/WUdsBP w Rzeszowie z lat 1952–1956, Sprawozdanie miesięczne kierownika Sekcji 1 „A” Wydziału IV WUBP w Rzeszowie do naczelnika Wydziału I Departamentu IV MBP w Warszawie za wrzesień 1952 r., 4 X 1952 r., k. 157.

¹²² AIPN, 01225/234, Zarządzenia KdsBP z 1955 r., Zarządzenie nr 02/55 przewodniczącego KdsBP, 28 II 1955 r., k. 2–3.

¹²³ W marcu 1955 r. połączono RO przy Kopalnictwie Naftowym w Krośnie i Rafinerii Nafty Jedlicze w jedną całość, a od 1 IV 1955 r. wyznaczono do zabezpieczenia operacyjnego obiektów przemysłowych, w tym także ww., dwóch funkcjonariuszy Referatu IV PUdsBP w Krośnie – starszego referenta chor. Józefa Szybkę i referenta ppor. Edwarda Kudłatego (AIPN Rz, 04/184, Sprawozdania z pracy PUdsBP i Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Krośnie z lat 1955–1957, Sprawozdanie kierownika PUdsBP w Krośnie do naczelnika Wydziału IV WUdsBP w Rzeszowie po linii Sekcji 5 Wydziału IV za okres 1 III – 30 III 1955 r., 1 IV 1955 r., k. 39; AIPN Rz, 00149/26, Zbiór rozkazów personalnych WUdsBP w Rzeszowie z 1955 r., Rozkaz personalny nr 76, 31 III 1955 r., k. 196).

Struktury i kadry

Podsumowując, trzeba stwierdzić, że RO przy jedlickiej rafinerii, tak jak i inne tego typu placówki operacyjne UB zorganizowane w przemyśle naftowym oraz rafineryjnym, stanowił ogniwo terroru wobec pracowników zakładu. Dysponował liczną siecią konfidentów, która jesienią 1954 r. osiągnęła liczbę dwudziestu zarejestrowanych jednostek sieci agenturalno-informacyjnej oraz mogła się wykazać znaczną liczbą kontaktów poufnych (trudną do ustalenia z braku ich oficjalnej rejestracji w dokumentach bezpieki). Jednostka ta prowadziła aktywną inwigilację blisko dwustu pracowników zakładu, prowadząc na te osoby teczki agenturalno-ewidencyjne oraz sprawy środowiskowe, agenturalnego rozpracowania i agenturalno-śledcze. Można z całą pewnością stwierdzić, że blisko połowa załogi jedlickiej rafinerii, liczącej we wrześniu 1954 r. 487 pracowników, była inwigilowana i rozpracowywana przez tę małą placówkę operacyjną komunistycznej bezpieki. Działania RO przyczyniły się również do aresztowania i skazania co najmniej dwóch pracowników rafinerii.

Jeżeli chodzi o obsadę RO przy rafinerii, to w latach 1951–1955 zatrudnionych w nim było łącznie siedmiu etatowych funkcjonariuszy UB, w tym trzy kobiety, które pracowały jako sekretarki-maszynistki. Poniżej w tabeli znajduje się wykaz wszystkich funkcjonariuszy UB zatrudnionych w RO przy Rafinerii Jedlicze.

Wykaz funkcjonariuszy UB zatrudnionych w Referacie Ochrony przy Przedsiębiorstwie Państwowym Rafineria Nafty Jedlicze w latach 1951–1955

Lp.	Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień	Stanowisko	Okres pracy
1	Jurasz Piotr ¹	Tadeusz	st. sierż.	referent	1954
2	Pięta (z d. Korczykowska) Elżbieta	Jakub	–	sekretarka-maszynistka	1953–1955
3	Krawczyk Krystyna	Andrzej	–	sekretarka-maszynistka	1951–1953
4	Kudłaty Edward ²	Jan	ppor.	referent	1954–1955
5	Pietrucha Stanisław	Józef	chor.	kierownik	1952–1953

¹ Piotr Jurasz po zwolnieniu z WUdsBP w Rzeszowie 31 XII 1956 r. jako zaufana osoba od 1957 r. pracował w Rafinerii Jedlicze w Wydziale Destylacji Ropno-Kotłowo-Rurowej (AIPN Rz, 04/398, t. 1, Charakterystyka kontrwywiadowcza i plany zabezpieczeń obiektów z terenu województwa rzeszowskiego z lat 1958–1959, Charakterystyka kontrwywiadowcza i plan zabezpieczenia obiektu Rafinerii Nafty w Jedliczu, pow. krośnieński, 29 III 1958 r., k. 247).

² Edward Kudłaty po zwolnieniu z PUdsBP w Krośnie 31 XII 1956 r. jako zaufana osoba również od 1957 r. pracował w jedlickiej rafinerii w dziale głównego mechanika (*ibidem*, k. 248).

Referat Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze (1951–1955)

6	Śmietana Wiesław	Ludwik	chor.	referent kierownik	1951–1954 1954–1955
7	Zych Teresa	Jan	–	sekretarka-maszynistka	1953

Źródło: Ustalenia własne na podstawie: AIPN Rz, 00149/22, Zbiór rozkazów personalnych WUBP w Rzeszowie za 1951 r.; AIPN Rz, 00149/23, Zbiór rozkazów personalnych WUBP w Rzeszowie za 1952 r.; AIPN Rz, 00149/24, Zbiór rozkazów personalnych WUBP w Rzeszowie za 1953 r.; AIPN Rz, 00149/25, Zbiór rozkazów personalnych WUBP/WUdsBP w Rzeszowie za 1954 r.; AIPN Rz, 00149/26, Zbiór rozkazów personalnych WUdsBP w Rzeszowie za 1955 r.

Paweł Fornal

The Jedlicze Refinery Protection Department (1951–1955)

Summary

This article presents the activities of the Security Office unit functioning in the Jedlicze Refinery between 1951–1955, namely the Protection Department. Its structure, profiles of managers, main tasks and directions of operational activities are presented. The article also contains short biographies of Protection Department officers, description of repression activities towards the refinery personnel. These include the list of conducted cases and agent numbers. The publication is supplemented with photographs of officers, the building of the refinery HQ and refinery equipment, as well as the list of officers employed in the Security Office of the Protection Department between 1951–1955.

Key words: Protection Department, refinery, Jedlicze, petroleum, oil